

VI. SZEKCIÓ – 2. RÉSZ
A TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI FEJLŐDÉS AKTUÁLIS TRENDJEI

KOMPETENCIÁK MEGÍTÉLÉSE VIDÉKFEJLESZTÉSI AGRÁRMÉRNÖK HALLGATÓK KÖRÉBEN

LUKÁCS Gábor¹ – BÁNHEGYI Gabriella² – TÓTH Éva³

¹ Pannon Egyetem, Georgikon Kar, egyetemi docens, lg@georgikon.hu

² Pannon Egyetem, Georgikon Kar, egyetemi docens, banhegyi@georgikon.hu

³ Pannon Egyetem, Georgikon Kar, adjunktus, te@georgikon.hu

Bevezetés

A Magyar Képesítési Keretrendszer (MKKR) felsőoktatási bevezetése és alkalmazása során a hatos szint (alapfokozat) definiálták az általános kompetenciák két főcsoportját és alcsoportjait, ezek a „szakmai kompetenciák megalapozását és fejlesztését támogató általános kompetenciák” valamint a „személyiségjellemzők, értékek, attitűdök, nézetek, motiváció” voltak. Egy nagyobb felmérés keretei között gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök hallgatóknak adtunk lehetőséget arra, hogy a kompetencia-alcsoportok tényezőit (8db) rangsorolják. Eredményeinket csaknem 100 kitöltő gazdasági, vidékfejlesztő (már diplomát szerzett illetve jelenlegi hallgató) válaszainak eredményei alapján kaptuk, és összevetettük a többi agrárszaknál kapott eredményekkel is.

Irodalmi áttekintés

A kompetencia fogalmát sokan, sokféleképpen fogalmazták meg: szakértelmet, felkészültséget, illetékességet, jogosultságot, hatáskört is jelenthet, Suhajda (2017) szerint „*legáltalánosabban mégis úgy fogalmazhatjuk meg, mint olyan képesség és ismeret együttes, amely a komplex feladatok sikeres megoldását teszi lehetővé*”. A 2006/962/EK számú, Európai Parlament és a Tanács ajánlás 2006. december 18-án jelent meg, amely az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciáiról szól. A kompetenciákat megfelelő ismeretek, készségek és attitűdök ötvözeteként határozták meg. A kulcskompetenciák azok a kompetenciák, amelyekre minden egyénnek szüksége van a személyes önmegvalósításhoz és fejlődéshez, az aktív polgársághoz, a társadalmi beilleszkedéshez és a foglalkoztatáshoz. A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlenek tartott kulcskompetenciák közé az alábbiak kerültek be: 1. Anyanyelvi kommunikáció. 2. Matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák. 3. Vállalkozói kompetencia. 4. A tanulás tanulása. 5. Digitális kompetencia. 6. Személyközi és állampolgári kompetenciák. 7. Idegen nyelvi kommunikáció. 8. Kulturális kompetencia. A kompetenciákról az OFI honlapján összeállított anyagban az alábbiakat találhatjuk. Az **anyanyelvi kommunikáció** jelentése a gondolatok, érzések és tények szóbeli és írásbeli formában történő kifejezésének és értelmezésének képessége (szövegértés, beszéd, olvasás és írás) az élet valamennyi területén. Az **idegen nyelvi kommunikáció** hasonló területet fed le, mint az anyanyelvi, tehát gondolatok, érzések és tények szóban és írásban történő megértésének, kifejezésének és értelmezésének alapja, ugyanakkor további készségeket is igényel: a közvetítéshez és a kultúrák közötti megértéshez kapcsolódó készségek.

A **matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák** magában foglalják az összeadás, kivonás, szorzás, osztás, a százalékok és a törtek használatát fejben és írásban végzett számítások során, különféle mindennapi problémák megoldása céljából (főleg a folyamatot, illetve annak kimenetét). A természettudományi kompetencia a természeti világ magyarázatára szolgáló ismeretek és módszerek használatára való képesség és hajlam. A technológiai kompetencia ennek a tudásnak és módszertannak az értő. A **digitális kompetencia** az elektronikus média magabiztos és kritikus alkalmazása munkában, szabadidőben és a kommunikáció során. A **tanulás tanulása** a saját tanulás önállóan és csoportban történő szervezésének és szabályozásának a képességét foglalja magában, melynek része a hatékony időbeosztás, a problémamegoldás, az új tudás elsajátításának, feldolgozásának, értékelésének és beépítésének, valamint ezek alkalmazásának a képessége. A **személyközi és állampolgári kompetencia** jelenti azokat a viselkedésformákat, amelyeket az egyénnek el kell sajátítania ahhoz, hogy képes legyen hatékony és konstruktív módon részt venni a társadalmi életben, és szükség esetén meg tudja oldani a konfliktusokat. A **vállalkozói kompetencia** egy aktív és egy passzív összetevőből áll: egyrészt a változás kiváltására való törekvést, másrészt a külső tényezők által kiváltott újítások elfogadásának, támogatásának és alkalmazásának a képességét. A **kulturális kompetencia** a gondolatok, élmények és érzések különféle módon – többek között zene, tánc, irodalom, szobrászat és festészet – történő kreatív kifejezésének fontosságát foglalja magában.

Az MKKR rendszer bevezetésével, illetve a szakok számának csökkentését célzó politikai igénnyel az agrár-felsőoktatásban is jelentős átalakítások zajlottak-zajlanak le. Ezek közül várhatóan kiemelkedő hatású, tevékenységünket hosszabb távon meghatározó a képzési kimeneti követelmények (a továbbiakban: KKK) újradefiniálása. A kompetenciák ebben a folyamatban fontos szerepet kaptak. A hazai agrár-felsőoktatás helyzete

kapcsán is elfogadhatjuk Borbély-Pecze és Suhajda (2017) véleményével, mely szerint jelenleg a „*felsőoktatási rendszer ugyanis – leginkább a munkaerő-piaci igényeknek való megfelelés és a folyamatos politikai irányváltások miatt – állandó változásban van, amelynek naprakész követése a területtel foglalkozó szakemberek számára sem könnyű feladat.*”

Az általunk vizsgált területen, a gazdasági, vidékfejlesztési jellegű, de agrár képzési területhez kapcsolódóan is átalakult a képzés szerkezete. Megszűnt a gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök felsőoktatási szakképzés és az alapképzési (BSc) szak, több, mint negyedszázad után megszűnt a gazdasági agrármérnök szak. Megmaradt ugyanakkor a vidékfejlesztési agrármérnök mesterképzés szak, és ugyanezen a néven bevezetésre került egy alapképzési szak is. A korábbi, gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki alapképzési szak esetében a többször módosított 15/2006 OKM rendelet, a KKK-kat leíró jogszabály előírása szerint a szakot elvégzők „*rendelkeznek*” az alábbiakkal: idegennyelv-tudás (1), a kapcsolatteremtés (2), a problémafelismerő-és problémamegoldó képesség (3), együttműködési és kommunikációs készség (4). Ez is jól támasztja alá Nagy (2017) megállapítását, mely szerint a 2006-ban elfogadott KKK az alapszakok esetében a „*részletes leírás, az elvárt „tudás” felsorolása a két szinten ismét eltérő leíró elemeket tartalmaz, alapszak esetében (ellentétben a célokkal): kizárólag a képesek meghatározást használják, teljesen hiányoznak a soft skill elemek*”. Szövegszerűen a KKK-ban szó szerint ez szerepelt: „*A szakon végzettek rendelkeznek kapcsolatteremtő, problémafelismerő és problémamegoldó képességgel, együttműködési és kommunikációs készséggel, idegen nyelvtudással.*” Fontos lett volna a képességek pontosabb definiálása, mindenek előtt a hallgatók bemeneti és kimeneti képességei, kompetenciái esetében, mivel ezek meghatározóak a későbbi sikeresség szempontjából - Szilágyi (2003) megállapítása szerint a „*képességek meghatározott életkorra eléri a személyiségre jellemző fejlettségi szintjüket, de meghatározott iskolázottsági szint, pl. a felsőoktatás hatására a képességek fejlődési üteme változhat*” (cit in. Budavári 2012).

Fontos kérdés: vajon a KKK-ban szereplő szűkszavú leírás alapján megszerzett diploma a frissen végzettek esetében mire elegendő a munkaerőpiacon. Az alapszakon – melyeket a főiskolai képzés „helyére” tervezték bevezetni – végzettek helyzetével kapcsolatosan Kenderfi (2015) véleményét idézhetjük, mely szerint a „*felsőfokú végzettség szintje szerint nehezebb helyzete van a munkaerőpiacon a főiskolai végzettségűeknek, mert hátrányban vannak a hasonló szakos egyetemi diplomával rendelkezőkkel szemben*”. A diplomás pályakezdő fiatalok elhelyezkedéssel kapcsolatos véleménye kapcsán Budavári-Takács Ildikó és Kosárkó Lilla (2016) felmérése szerint az „*idegennyelv-tudás, a szakmai tapasztalat, és a kapcsolati tőke a legmeghatározóbb a kiválasztás során*”. A munkaerőpiacon elvárt kompetenciák kapcsán végzett vizsgálatokat Budavári-Takács és Suhajda (2014). Megállapításuk szerint a felsőfokú végzettséget igénylő álláshirdetésekből megjelenő személyes, szociális, kognitív és speciális kompetenciák, képességek rangsora, 179 darab hirdetés elemzése alapján:

- személyes: 1. felelősségvállalás, 2. önállóság, 3. alkalmazkodó képesség,
- szociális: 1. kommunikáció, 2. együttműködés, 3. vezetés,
- kognitív: 1. problémamegoldás, 2. analitikus gondolkodás, 3. kreativitás,
- speciális: 1. nyelvismeret, 2. számítógépes ismeret, 3. üzleti érzék, értékesítési hozzáállás.

A Magyar Képesítési Keretrendszer 6. szintje (alapfokozat) általános kompetenciákat sorolta fel. Egyik csoportban a szakmai kompetenciák megalapozását és fejlesztését támogató általános kompetenciák szerepelnek: (1) Nyelvi kommunikáció (Anyanyelvi kompetencia és Kommunikáció idegen nyelv(ek)en). (2) Info-kommunikációs eszközök, funkciók és hálózatok ismerete, alkalmazása. (3) Problémaérzékenység, kritikus gondolkodás és kreativitás. (4) Társas kompetenciák, együttműködési készségek. A másik csoportba a személyiségjellemzők, értékek, attitűdök, nézetek, motiváció kerültek: (5) Környezet- és egészségtudatos magatartás. (6) A nemzeti kultúra és az európaiság értékeihez való viszony. (7) Az aktív állampolgári létezés szükséges műveltség. (8) A szakmai etika normáinak elfogadása, vállalása, képviselése és közvetítése. A fentiek pozitív változást jelentenek az új KKK-k elkészítésében, azonban az egyes szakok hallgatóinak, diplomásainak körében nem történt meg ezek tesztelése. A fentiek alapján is izgalmas a gazdasági, vidékfejlesztési agrármérnökök illetve hallgatók kompetenciával kapcsolatos véleménye.

Anyag és módszer

A kérdéseinket is tartalmazó kérdőívet a Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Karán, Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán illetve a Pannon Egyetem Georgikon Karán küldték ki Neptun rendszerben 2017 augusztus hónap végén, illetve közösségi oldalakon is megosztottuk. A kitöltési időszak szeptember 15-én zárult le. A válaszadók köre a már diplomát szerettek között 170 fő volt, a hallgatók körében 197-en töltötték ki. Az adatokat megvizsgáltuk, a végzeteknek szánt kérdőívénél 10 főt kiszűrtünk, akik nem ezen a területen szereztek diplomát, őket kiszűrtük a hallgatók körében mindenki agrárterületen tanult. Ezt követően leszűrtük a gazdasági és vidékfejlesztési területen agrármérnöki tanulmányokat folytató illetve végzett válaszadókat. A 197 hallgatóból 47 (23,8%) járt ilyen területre, a diplomások közül a 160 főből 43 fő (26,8%) volt. A már diplomát szerettek közül 43-an töltötték ki kérdéseinket, közülük 15 fő gazdasági agrármérnök mesterszakot, 23 fő gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök BSc szakot, 5 fő vidékfejlesztési mesterszakot végzett el. A hallgatók közül 47-en töltötték ki, 2 fő gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök felsőoktatási szakképzésen vesz részt, 41-en hasonló alapképzési szakra jár, 3 fő gazdasági agrármérnök mesterszakra jár, egy fő vidékfejlesztési agrármérnök. Összesen 90 fő olyan agrármérnök véleményét vizsgáltuk meg, akik vidékfejlesztési, gazdasági területen tanultak/tanulnak, ezt összevetettük az összes agrárhallgató (197 fő) és a diplomások (160 fő) volt.

Jelen tanulmány keretében két kérdést vizsgáltunk meg.

Az egyik kérdés keretében **rangsorolást végezhetek** a válaszadók. A kérdés így hangzott: **„Véleménye szerint az alábbi kompetenciák mennyire fontosak az agrárpályán? Rangsorolja az alábbiakat!”**. A lehetséges válaszok közé a tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlennek tartott kulcskompetenciák kerültek be:

Anyanyelvi kommunikáció, Matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák, Vállalkozói kompetencia, A tanulás tanulása, Digitális kompetencia, Személyközi és állampolgári kompetenciák, Idegen nyelvi kommunikáció, Kulturális kompetencia.

Ezt lekérdéztük a már végzett illetve a jelenleg is egyetemi tanulmányokat folytató hallgatók körében is. Itt értelemszerűen az értékelés során a legalacsonyabb összesített érték – vagyis a legmagasabb rangsorolás – számít a legjobbnak.

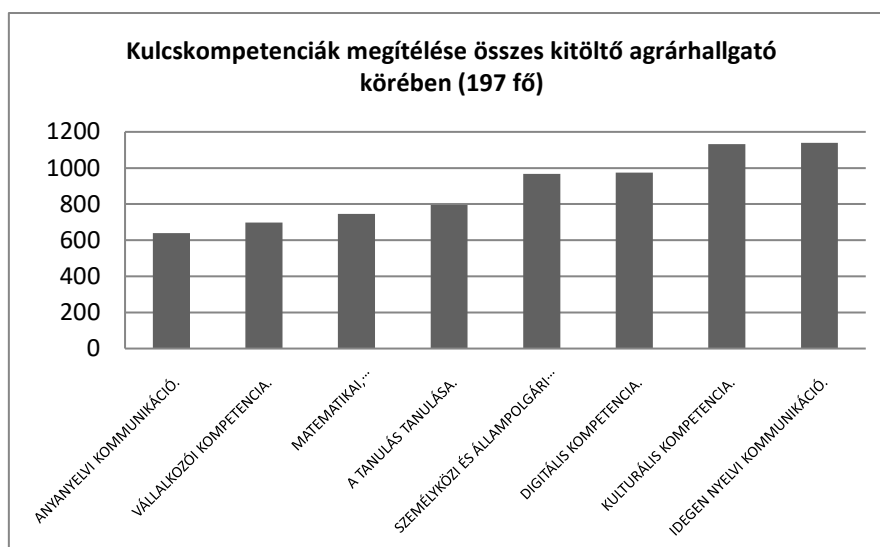
A másik kérdés így szólt: **„Véleménye szerint az agrárpályát választók esetében mennyire fontosak az alábbi képességek, tulajdonságok, kompetenciák?”**. Ehhez a kérdéshez a Magyar Képesítési Keretrendszer 6. szintjének (alapfokozat) általános kompetenciáit soroltuk fel. Nem szedtük külön a szakmai kompetenciák megalapozását és fejlesztését támogató általános kompetenciákat és a másik csoportot (személyiségjellemzők, értékek, attitűdök, nézetek, motiváció). Ezért a válaszadók a fenti kérdésre az alábbi válaszokat látták:

- *Nyelvi kommunikáció - anyanyelvi kompetencia.*
- *Nyelvi kommunikáció - kommunikáció idegen nyelv(ek)en.*
- *Info-kommunikációs eszközök, funkciók és hálózatok ismerete, alkalmazása.*
- *Problémaérzékenység, kritikus gondolkodás és kreativitás.*
- *Társas kompetenciák, együttműködési készségek.*
- *Környezet- és egészségtudatos magatartás.*
- *A nemzeti kultúra és az európaiság értékeihez való viszony.*
- *Az aktív állampolgári létezés szükséges műveltség.*
- *A szakmai etika normáinak elfogadása, vállalása, képviselete és közvetítése.*

A válaszadók a fentieket súlyozták, a „0 - Nem tudom, nem válaszolok” érték mellett egytől („1 – Nem szükséges”) hatig („6 – Elengedhetetlen”) értékelhették, vagyis összesen hét válaszopció volt. Egyértelmű, hogy itt a legmagasabb átlagos érték volt a legkedvezőbb. Megvizsgáltuk a kérdésekre adott válaszokat is, az első kérdés (rangsorolás esetén) nem szűrtünk ki adatot, a második kérdés esetében a csupa azonosat kattintókat kiszűrtük (1 vidékfejlesztő illetve 1 más szakos ilyen kitöltő volt). Az összevetéseknél természetesen az összes eredmények közé beszámítottuk a gazdasági, vidékfejlesztő szakos válaszadókat is.

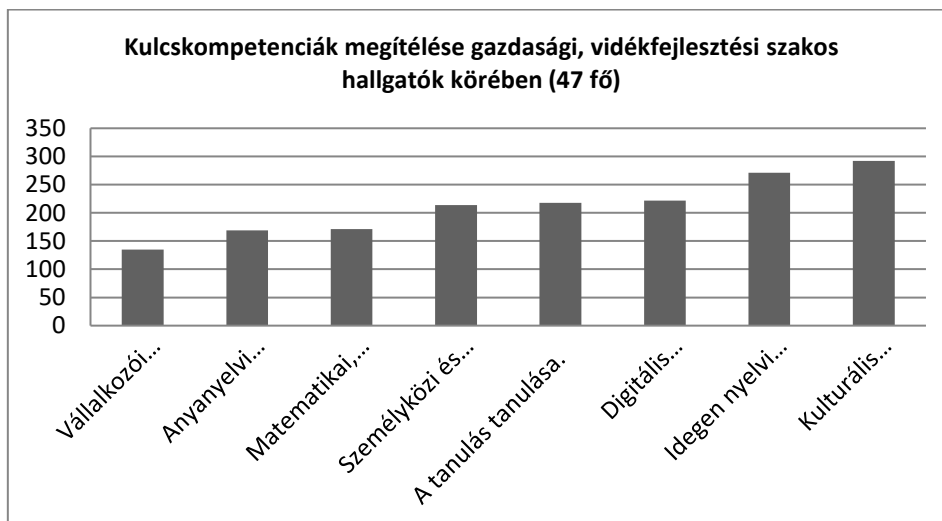
Eredmények és értékelésük

A kulcskompetenciák rangsorolása az összes hallgató körében (1. ábra). Összesítve első az anyanyelvi kommunikáció, második a vállalkozói kompetencia, harmadik a matematikai, természettudományi és technológiai kompetencia lett, negyedik a tanulás tanulása. A személyközi és a digitális kompetenciák után az utolsó kettő a kulturális és az idegen nyelvi kommunikáció jelent meg. Figyelemre méltó, hogy míg az anyanyelvi kommunikációt első, az idegen nyelvi kommunikációt utolsó helyre sorolták.

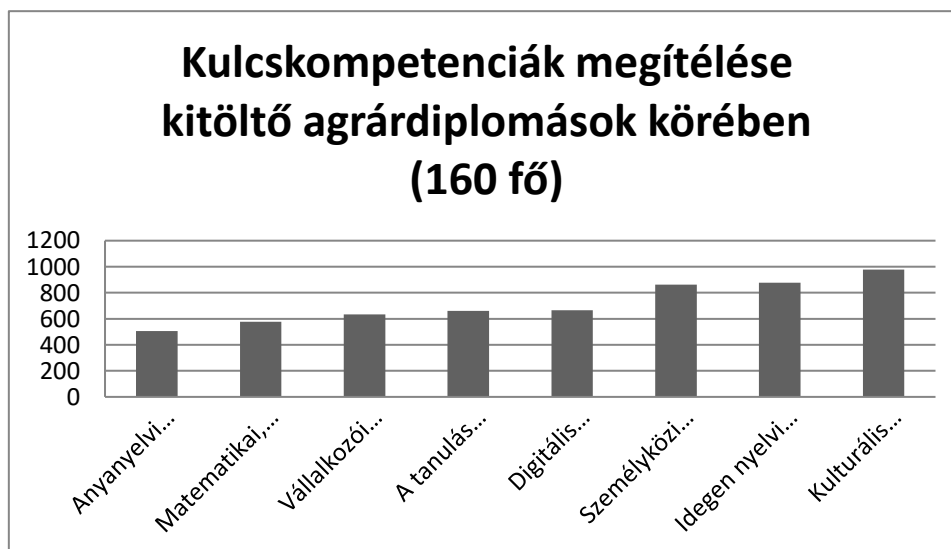
1. ábra. Kulcskompetenciák megítélése összes agrárhallgató körében

A gazdasági, vidékfejlesztők (2. ábra) körében az első két kompetencia ugyanaz, mint az összes hallgatónál, ugyanakkor első helyre került a vállalkozói kompetencia, másodikra az anyanyelvi. A matematikai, természettudományi és technológiai ismereteket ugyanannyira (3.), míg a személyközi fontosabbnak tartották a vidékfejlesztők, mint a teljes minta, a tanulás tanulását eggyel hátrébb rangsorolták (5.). Az utolsó három kulcskompetencia köré ugyanazokat sorolták, hatodik maradt a digitális kompetencia, azonban a sorrend változott: utolsó lett a kulturális és megelőzte az idegen nyelvi.

2. ábra. Kulcskompetenciák megítélése gazdasági, vidékfejlesztési szakos hallgatók körében

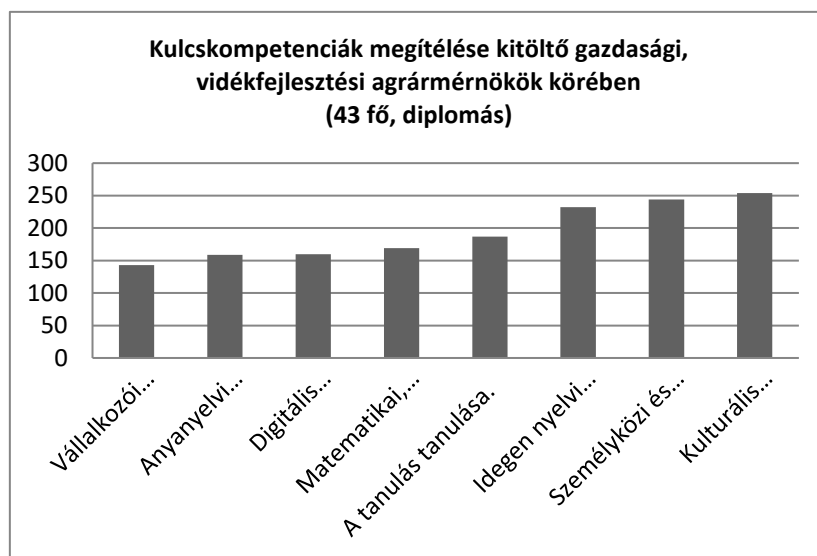
A 160 fő végzett hallgató kitöltők (3. ábra) szintén előresorolták az anyanyelvi kommunikációt (1), matematikai, természettudományi (2), illetve a vállalkozói (3) kompetenciákat, közepes fontosságot tulajdonítanak a tanulás tanulására és a digitális kompetenciáknak. Hasonlóan a hallgatókhoz a kulturális (8) és az idegen nyelvi kompetenciát (7) sorolták utolsó kettőnek, és ami meglepő: a személyközi és állampolgári kompetenciákat hatodiknak.

3. ábra. Kulcskompetenciák megítélése diplomás gazdasági, vidékfejlesztési szakemberek körében

A 43 fő, végzett gazdasági, vidékfejlesztő diplomások a hasonló területű hallgatókhoz hasonlóan első helyre sorolták a vállalkozói kompetenciát és másodikként az anyanyelvi kommunikációt. Ugyanakkor a csoportok közül a legnagyobb jelentőséget tulajdonították a digitális kompetenciának, ami nyilván a munkavállalásuk során szerzett tapasztalataikból adódik, és ezzel magyarázható talán az idegen nyelvi kommunikáció viszonylagos előre sorolása a hatodik helyre. A tanulás tanulása – hasonlóan a vidékfejlesztési hallgatókhoz – ötödik lett, a

személyközi és állampolgári kompetenciát ez a csoport sorolta leginkább hátra. Utolsó lett a kulturális kompetencia.

4. ábra. Kulcskompetenciák megítélése diplomás gazdasági, vidékfejlesztési szakemberek körében

A másik kérdésre (*Véleménye szerint az agrárpályát választók esetében mennyire fontosak az alábbi képességek, tulajdonságok, kompetenciák?*) kapott válaszok esetében részben arra is kíváncsiak voltunk, mennyire következetesek a válaszadók. Itt az MKKR hatodik szintjéhez tartozó, az előző kérdésben rangsoroltakhoz hasonló, azonban eggyel több kompetencia szerepelt a lehetséges, súlyozandó válaszok között. A két válaszadó csoport az előzőekhez képest meg lett szűrve, az összes agrárdiplomás (158 fő) és a gazdasági, vidékfejlesztési területen diplomás (42 fő) – azaz az előzőekhez képest 1-1 válaszadóval kevesebb értékelhető válasz érkezett.

Hasonlóan a korábbi válaszokhoz a kompetenciák közül viszonylag magas értékeket kapott a nyelvi kommunikáció – anyanyelvi kompetencia, ami a 2-3. helyre került. Ugyancsak a másik kérdéshez hasonlóan hátra sorolták – egyaránt az utolsó helyre – az idegen nyelvi kommunikációt, illetve a kulturális kompetenciát (itt: „A nemzeti kultúra és az európaiság értékeihez való viszony” és „Az aktív állampolgári létezés szükséges műveltség”) is kevésbé preferált volt. A kompetenciák közül a digitális kompetenciát (itt: info-kommunikációs eszközök, funkciók használata) és a személyközi kompetenciát (itt: társas kompetenciák, együttműködési készségek) egyaránt közepesen fontosnak ítélték meg, tehát itt is hasonló válaszokat adtak, mint az előzőekben. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a válaszadók a kompetenciák értékelésekor következetes válaszokat adtak.

A teljes válaszadó kör és a gazdasági, vidékfejlesztési diplomások nagyon hasonlóan értékelték az egyes kompetenciákat, értékben a legnagyobb különbség a problémaérzékenység, kritikus gondolkodás terén volt, amit az összes agrárdiplomás átlagosan 0,342 ezreddel magasabb értékkel jelölt meg, mint a gazdasági, vidékfejlesztési agrármérnökök. Ezzel szemben a másik csoport 0,263 értékkel magasabbat adott az info-kommunikációs eszközök, funkciók és hálózatok ismerete, alkalmazása kompetenciának. Ha az egyes csoportokban kialakult sorrendet vizsgáljuk, akkor ugyancsak ennél a kompetenciánál figyelhető meg a legnagyobb különbség, jóval előrébb sorolták a gazdasági, vidékfejlesztő diplomások (hatodik illetve második legfontosabb).

Következtetések

Vizsgálatunk alapján megállapítható, hogy mind az agrár területen diplomát szerzett, illetve tanulmányokat folytató, illetve a gazdasági, vidékfejlesztési válaszadók egyaránt az agrár pálya kapcsán az anyanyelvi kommunikációt, a vállalkozói kompetenciát és a természettudományos ismereteket rangsorolták előre. Közepesen fontosnak rangsorolták a digitális, info-kommunikációs kompetenciát és a társas, személyközi kompetenciákat. Hátra sorolták általában a kulturális kompetenciát és az idegen nyelvi kommunikáció kompetenciát. A gazdasági, vidékfejlesztés agrármérnöki területéről érkező válaszadók ugyanakkor magasabban rangsorolták a vállalkozói kompetenciákat és a digitális kompetenciát, ugyanakkor az idegen nyelvi kompetenciát – amely az összes válaszadónál rendszerint az utolsó, legkevésbé fontos volt – némileg előrébb rangsorolták.

Összefoglalás

Vizsgálataink szerint a gazdasági, vidékfejlesztési és agrármérnöki területen diplomát szerzettek illetve hallgatói státuszban lévő hallgatók kulcskompetenciák illetve kompetenciák megítélése a többi agrármérnökhöz képest a vállalkozói kompetencia, a digitális kompetencia területén volt megfigyelhető nagyobb eltérés. Ugyanakkor a hallgatói státuszban lévő gazdasági, vidékfejlesztési agrármérnökök véleménye jobban illeszkedett egymáshoz, mint az összes agrárdiplomással.

Kulcsszavak: kompetenciák, agrár-felsőoktatás, hallgatói megítélés

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, a Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar illetve a Pannon Egyetem Georgikon Kar felmérés előkészítése, adatgyűjtés lebonyolítása során nyújtott szíves segítségükért!

Irodalom

- Borbély-Pecze Tibor Bors, Suhajda Csilla Judit, 2017: Pályaorientáció és tanárképzés. In: OPUS ET EDUCATIO: MUNKA ÉS NEVELÉS 4:(1) 62-75.
- Budavári-Takács Ildikó, Suhajda Csilla Judit, 2014: A munkavállalótól elvárt kompetenciák vizsgálata álláshirdetések elemzése alapján. In: Csehné dr Papp Imola, Budavári-Takács Ildikó, Mészáros Aranka, Iliás Anikó, Poór József (szerk.): Innováció – növekedés – fenntarthatóság: VII. Országos Tanácsadói Konferencia tanulmánykötete. 50-56.
- Budavári-Takács Ildikó, Kosárkó Lilla, 2016: Diplomás pályakezdő fiatalok karriertervezési tudatossága. In: Rajnai Zoltán, Fregán Beatrix, Marosné Kuna Zsuzsanna (szerk.) Tanulmánykötet a 7. BBK előadásából. 95-108.
- Budavári-Takács Ildikó, 2012: Az önismeret és a döntések szerepe a pályaeépítésben. In: Dr Szilágyi Klára (szerk.) A pályaorientáció szerepe a társadalmi integrációban: Budapest: ELTE TÁTK,2012. pp. 12-18.
- Kenderfi Miklós, 2015: Az érett felnőtt korú diplomás nőkkel folytatott munka- és pályatanácsadás tapasztalatai In. Tudásmenedzsment, XVI.:(2.). 12-20.
- Kenderfi Miklós, 2012: A pályaorientáció folyamatának korszerű értelmezése. In.: A pályaorientáció szerepe a társadalmi integrációban. Szerkesztette: Dr. Szilágyi Klára, ELTE TáTK, 6-12.
- Nagy Tamás: Képzési és Kimeneti Követelmények (KKK) és a felsőoktatási tantervek, programok átalakítása. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): Válogatott tanulmányok a pedagógiai elmélet és szakmódszertanok köréből. Komárno: International Research Institute.. 207-219.
- Suhajda Csilla Judit, 2017:A pályaorientációs tevékenység változása és megvalósulása a köznevelésben a rendszerváltozástól napjainkig különös tekintettel az információs folyamatokra. Doktori értekezés, Pécs.

Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról.
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006H0962&from=HU>

AZ EGÉSZ ÉLETEN ÁT TARTÓ TANULÁSHOZ SZÜKSÉGES KULCSKOMPETENCIÁK
<http://ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eleten-at-tarto>

Assessment of competencies among students in rural development BSc training

Abstract

By the introduction of The Hungarian Qualification Framework (MKKR) two main groups of general competencies and their sub-categories were identified at ISCED 6 (International Standard Classification of Education, level 6 is Bachelor or equivalent programs). These are the „general competencies for establishing and developing professional competencies” and „personality traits, values, attitudes, views and motives”. In the framework of a bigger study students in Agrobusiness and Rural Development BSc training (the official name of the Bachelor program in Hungary is Agrobusiness and Rural Development Engineer) were asked to rank the factors of competency sub-categories. Results are based on the analysis of almost 100 questionnaires and were compared to the results of competence assessment in different agriculture related training programs.

Keywords:

competences, rural development, students

MOBIL ESZKÖZÖK HASZNÁLATÁNAK LEHETŐSÉGE A TEREPI MUNKÁBAN AZ OKTATÁS SORÁN

MISKOLCZI Ildikó

Neumann János Egyetem, miskolczi@szolf.hu

Bevezetés

A XX. század utolsó harmadát, ahogy az élet bármely részén, az informatika területén is az ugrásszerű és egyre nagyobb sebességű fejlődés, átalakulás jellemezte. Ez kihatással volt és a mai napig kihatással van az IKT¹ eszközök fejlődésére is. Egyre gyorsabb ütemben jelennek meg az egyre fejlettebb eszközök, amelyek a mai kor „digitális nemzedéke” számára az élet „természetesen létező”, nélkülözhetetlen eszközeit jelentik. Az „e-világ”, vagy „e-world” néven összefoglalható elektronikus szolgáltatások, az internetes vásárlás, az elektronikus közigazgatás, a kényelmi szolgáltatások ma már szinte mindenki számára elérhetőek, sőt megszokottak csakúgy, mint a távmunka, vagy a távtanulás.

A mobiltelefon az osztálytermen kívül, informális környezetben is bevonható a tanulási folyamatba. A mobiltelefon révén az élet bármely helyzetében – bárhol, bármikor – azonnal választ kaphatunk kérdéseinkre.

Irodalmi áttekintés

A XXI. század tanulásmódszertana nagy léptékben és nagymértékben változik, folyamatosan alakul a különböző digitális és mobil eszközök rohamos elterjedésével és fejlődésével. Ma már szinte mindegy, hogy a világ melyik részén vagyunk, nem találunk olyan kultúrát, ahol a modern digitális eszközök használata ismeretlen lenne akár a pedagógus, akár a tanuló gyermek számára. Így van ez akkor is, ha a két nemzedék között digitális szakadék tátong. A digitális bennszülöttként emlegetett generáció, az ifjúság számára már természetes az elektronikus eszközök megléte és az általuk nyújtott szolgáltatások alkalmazása a mindennapokban, míg a digitális bevándorlóként számon tartott pedagógusok sok esetben idegenkednek ezen eszközök használatától, alkalmazásától a tanítás során. Az oktatók egy része zavarónak tartja a mobil tanulási eszközök jelenlétét a tanítási órán, mondván elvonják a tanulók figyelmét. De mi lenne, ha inkább fel- és kihasználnánk a mobil technológia adta lehetőségeket az ismeretszerzésre? Ehhez kellenek vállalkozó szellemű pedagógusok, akik adott esetben nem félnek tanulni tanítványaiktól.

---

¹ IKT – infokommunikációs technika

Anyag és módszer

A mobil technológia felhasználásának, a mobil eszközök használatának lehetősége az oktatásban több sarokpont köré épül. Nem elég a technikai jellemzők megléte - bár az kétségtelenül szükségszerű -, de ugyanolyan fontos a tananyag megléte, a digitális tananyag speciálisan mobil eszközre történő fejlesztése. Ebben az esetben nem elég egy meglévő tananyagot digitalizálni, hanem a digitális tananyagfejlesztésben is külön „fejezet” a mobil eszközre (pl. tablet, okostelefon) fejlesztett tananyag. Az mLearninges tananyag tervezőjének másképpen kell gondolkodnia, ugyanis a mobil tanulás nem azt jelenti, hogy a régi dolgokat mozgás közben kell csinálnunk, hanem olyan dolgokat csinálhatunk, amiket még eddig nem csináltunk.

A mobiltelefonok megjelenésük óta folyamatosan változnak, az első okostelefonok 2004-es megjelenése óta újabb és újabb funkciókkal bővülnek szolgáltatásaik, nőnek technikai paramétereik. Az okostelefonok ma már nem elsősorban technikai jellemzőik miatt tekinthetők okostelefonoknak, hanem sokkal inkább a funkcióra, a használhatóságra, a sokféle feladat megoldására való alkalmasságuk miatt. Természetesen ezeknek vannak technikai feltételei, amelyeket – felhasználói szempontból – a következőképpen csoportosíthatunk:

képernyő:

- érintőképernyő és/vagy qwerty billentyűzet
- nagyméretű kijelző
- kijelző felbontása
- 3D, 4D képmegjelenítés

erőforrások, eszközök:

- nagy teljesítményű akkumulátor
- nagy méretű, bővíthető memória
- kamerák (első-hátsó), min. 2 megapixel, zoom lehetősége

funkciók, szolgáltatások:

- hagyományos telefonfunkciók mellett számos kiegészítő funkció
- hanghívás mellett video-hívás
- multimédiás eszközök kezelése (video, mp3, mp4, rádió...)
- multimédiás üzenetküldés lehetősége
- beépített sztereo hangszóró
- hangrögzítés lehetősége, digitális mikrofon
- GPS
- operációs rendszer, szoftverek
- gyártóra jellemző funkciók és szolgáltatások (pl. Blackberry)
- saját böngésző
- az összes vezeték nélküli szélessávú technika (WiFi, EDGE, 3G/4G) használatára képesek
- elektronikus levelezés bonyolításának lehetősége
- közösségi kapcsolatok elérhetőségének biztosítása

kezelhetőség:

- teljesen személyre szabható, egyéniesíthető
- gyors, pontos reagálás az érintésekre
- utólag, igény szerint telepíthető kiegészítő szolgáltatások (a "hagyományos" telefonok többségére is telepíthetünk szoftvereket, de ezek az általában Java nyelven íródott programok több szempontból is eléggé korlátozottak) - szebb, gyorsabb és könnyebben kezelhető egy okostelefonra készített program, mint a Java-s változata (Magyari, 2008)

Az okostelefonok oktatásban való alkalmazása ma már természetesnek mondható. Természetesen ehhez az előbb tárgyalt technikai jellemzőkön túl ki kellett alakítani olyan jellemzőket, amelyek mintegy mini számítógépként tekintenek a telefonokra. Ilyen jellemzők:

- nagy, bővíthető memória
- fényképező, video funkció
- kommunikációs szoftverek
- konferenciahívások kezelése
- operációs rendszer
- java alkalmazások futtatásához szükséges környezet
- Office szoftvercsoport

- navigációs rendszer

Ezen jellemzők mellett számos, nem csak az okostelefonokra jellemző szolgáltatás megléte is fontos. Például:

- számítógép
- határidőnapló
- notesz
- multimédiás tartalmak kezelésének lehetősége
- hangrögzítés lehetősége
- internetböngésző
- vezeték nélküli kapcsolatok lehetőségei

Mindezen általános és speciális jellemzők együttesen biztosítják, hogy az okostelefonok alkalmasak arra is, hogy kifejezetten oktatási tartalmakat jelenítsünk meg.

A tanulás szempontjából fontos kérdés az is, hogy a képernyőfelbontás, illetve maga a képernyő mérete befolyásolhatja a kép megjelenítésének minőségét. Bármilyen nagy is telefon képernyője, mégis csak kicsi ahhoz, hogy összefüggéseiben jelenítsünk meg oktatási tartalmakat. Így, a mobiltelefonon megjelenített tananyagoknak olyan speciális igényeknek kell megfelelniük, amelyek egyenesen megkövetelik, hogy nem csupán digitális tananyagokat, de speciálisan mobiltelefonokra kifejlesztett digitális tananyagokat alkalmazzunk ilyen készülékeken.

Érdeemes, és fontos annak tisztázása is, hogy kit is tekintünk felhasználónak? Beszélhetünk a felhasználóról tágabb és szűkebb értelemben is. Tágabb értelemben akkor, amikor egy bizonyos felhasználói körre gondolunk, egy bizonyos csoport igényeit próbáljuk meg kielégíteni az okostelefon szolgáltatásaival. Például konkrét tevékenységet végzők – katonaság, üzletemberek – igényei, vagy akár ha egy nagy cég vásárol alkalmazottai számára okostelefonokat. Szűkebb értelemben a felhasználó pedig az a konkrét személy, aki napi életvitele, munkája, kapcsolatai során használja a készüléket, alkalmazza az általa nyújtott szolgáltatásokat.

A mobiltanulás során annak van az eszköz szempontjából elsődleges jelentősége, hogy az adott tanulási szituációban a tanulni vágyó milyen elvárásokat, igényeket támaszt a mobil eszközzel szemben. Ezek az elvárások lehetnek általános, egyéb helyzetben is elvárt tulajdonságok, jellemzők, de lehetnek olyanok is, amelyeket kifejezetten oktatási tartalmak megjelenítésénél helyezünk előtérbe.

Általános igényeknek tekintem jelen esetben azokat az igényeket, amelyeket bármely felhasználó elvárhat egy okostelefontól. Ezeket az igényeket három fő szempont köré csoportosítottam. (Természetesen a vizsgálat szempontjaitól függően, több, más szempontot is lehet adott esetben tipizálni.)

Az *első*, és talán a legtöbb felhasználó számára elsődleges szempont az eszköz kezelésének módja. Sokan „márkahűek”, azaz ragaszkodnak olyan eszközökhöz, tárgyakhoz, amelyek használatát elsajátították, ismerik. Az informatika gyorsan és dinamikusán változó világában, ahol gyakran jelenik meg egy-egy eszköz újabb és újabb funkciókkal bővülve, sokan igénylik, hogy az „alapfeladatok” a már megszokott, hagyományos módon legyenek továbbra is elérhetőek. Ez úgy biztosítható a legegyszerűbben, ha nem a márkákat, hanem az adott márká típusait „cserélgetjük”.

A *második* szempont a megjelenés. Mindenki emlékszik az első mobiltelefonokra. Kijelzőjük egy apró kis csík volt, amely egy soros információk megjelenítését tette lehetővé. Ha ezeket a régi telefonokat párhuzamba állítjuk a mai teljes képernyős telefonokkal, és az alkalmazható multimédiás elemekkel (kép, video, zene, hang megjelenítése) kijelenthető, hogy az oktatási tartalmak megjelenítése és kezelése szempontjából kiemelkedő jelentősége van a képernyő méretének és felbontásának (Holzinger és mtsai, 2005)

A *harmadik* szempont a kommunikáció vizsgálata. Ez annyiban lehet érdekes az okostelefonok esetében, hogy az adott telefon mennyiféle kommunikációs formát támogat. Video-beszélgetések, chat-ek, konferenciahívások kezelésének a lehetősége, messenger szolgáltatások, különböző online eszközök igénybevételeének lehetőségei sorolhatók ide, mint alkalmazások.

Az okostelefonok oktatásban való alkalmazása bizonyos helyzetekben kifejezetten hasznos lehet, sőt, ad absurdum bizonyos körülmények között az egyetlen alkalmazható megoldás lehet. Kifejezett előnye lehet (Gomo, 2009):

- *Könnyű hozzáférhetőség* – a fejletlenebb országokban, országrészekben, ahol a számítógép elterjedtsége alacsony, de a mobiltelefoné már magas, kifejezetten hasznos
- *Mert meglevő készülékre épít* – nem kell új berendezést vásárolni a tanulóknak, a mobiltelefon mindenkinek kéznél van

- *Több formátum használható* – az elektronikus könyv, a hanganyag, videó-formátumok mind jól használhatóak, kiegészítik a mai tanulási módszereket
- *A jövő generációjára szabva* – ez a technológia kifejezetten előnyös a fiatalabb generációk számára, könnyebben kezelik, használják, és tanulnak a segítségével
- *Gyors és költséghatékony* – a tananyag elkészítése is hamar megy, ráadásul a multimédiás tartalom is viszonylag olcsó és hamar megtérül
- *Személyre szabható* – a tartalom a diák személyes igényeihez igazítható, a multimédiás tartalmakkal a tanulás határfoka megnő
- *Függetlenséget biztosít* – a diák a saját igényeinek megfelelően, sokkal rugalmasabban haladhat az anyag elsajátításában, mint más módszerekkel

Az okostelefonokon történő oktatás elsődleges, de nem egyetlen szempontja, az adott oktatási tartalom alkalmazható, használható, egy képernyőn történő áttekinthetőségének megjelenítése. Adott esetben ez tehát nem csupán olvasást, lapozást, hanem aktív munkát, tevékenységet is kell, hogy jelentsen a felhasználó részéről.

Eredmények és értékelésük

Az okostelefonok eLearningben való alkalmazhatósága ma már nem vízió. Fogalmát, a „mobile learning” vagy mLearning kifejezést először 2003-ban O’ Malley és kutatótársai használták. Meghatározásuk szerint a mobile learning a tanuláshoz az a formája, amikor a tanuló nem egy meghatározott, konkrét helyen tanul, vagy amikor kihasználja azokat a tanulási lehetőségeket, amiket a technológiák nyújtanak (Kukulska-Hulme, Traxler, 2005). A mobil eszközökön, telefonokon tanulás, szabadságot ad a tanulónak. Az a lehetőség, hogy adott szituációban (szinte bármilyen szituációban), helyzetben szabadon alkalmazhassuk a mobil eszköz adta lehetőséget az azonnali tudásszerzésre, ismeretszerzésre, felgyorsíthatja a tanulási folyamatot. Viszont kihívás annak az oktatási rendszernek, amely azt feltételezi, hogy mindenki ugyanazt meg tudja tanulni ugyanazzal a módszerrel (Leung, Chan, 2003).

Az okostelefonok oktatásbeli alkalmazhatóságával kapcsolatosan első kérdés, ami felmerülhet – és nem csak a laikusokban -, hogy miért kell(ene) ilyen személyi eszközöket használni, alkalmazni az oktatásban? Mi szükség lehet erre? Hiszen ott vannak a laptopok, notebook-ok, olyan speciális eszközök és műszerek, amelyek segítik a tanulókat az ismeretszerzésben. Mobilak, hálózat-függetlenek, bárhol, bármikor használhatóak, alkalmazhatóak. De gondoljunk csak arra, hogy a civil életben is mennyire hozzászoktunk már ahhoz, hogy egy eszközt nem csak egy feladatra használunk. A mobiltelefonokat nem csupán telefonálásra, hanem játéokra, konferenciákra, jegyzetelésre, határidőnaplóként, tájékozódásra, komplett irodaként használjuk már régen. Internetezünk, híreket, e-mail-eket olvasunk, chatelünk segítségével. Miért ne használhatnánk más, új feladatokra is? A távtanulás, eLearning ilyen más feladat lehet. A technikai jellemzők biztosítják, lehetővé teszik az okostelefonokon való távtanulást. Egyelőre nincs gátja a technikai fejlődésnek, fejlesztésnek e téren. Más kérdés azonban, hogy a felhasználói igények, illetve szokások elvezetik-e az eLearninget addig a pontig, amikor tömegesen tanulhatunk szervezett formában okostelefonokon.

Következtetések

Napjaink technikai színvonalán az, hogy egy okostelefon alkalmas-e és mennyiben eLearningre, nem igazán a technikai jellemzőitől, hanem inkább a felhasználók által támasztott egyéb, kényelmi, kezelhetőségi szolgáltatásaitól függ elsősorban. Az okostelefon ugyanis olyan mobiltelefon, amely meghatározott technikai jellemzőkkel bír (felhasználótól függetlenül), amely kiemeli más egyéb mobiltelefonok közül abbéli képessége alapján, hogy speciális technikai jellemzőknek megfelelően, speciális tevékenységeket tud a felhasználó végezni segítségével. A közeljövőben elsősorban a szoftverfejlesztéseknek lesz nagy jelentősége az okostelefonok alkalmazásában.

A mobiltelefon az osztálytermen kívül, informális környezetben is bevonható a tanulási folyamatba. A mobiltelefon révén az élet bármely helyzetében – bárhol, bármikor – azonnal választ kaphatunk kérdéseinkre.

Összefoglalás

A XX. század utolsó harmadát, ahogy az élet bármely részén, az informatika területén is az ugrásszerű és egyre nagyobb sebességű fejlődés, átalakulás jellemezte. Ez kihatással volt és a mai napig kihatással van az IKT²

---

² IKT – infokommunikációs technika

eszközök fejlődésére is. Egyre gyorsabb ütemben jelennek meg az egyre fejlettebb eszközök, amelyek a mai kor „digitális nemzedéke” számára az élet „természetesen létező”, nélkülözhetetlen eszközeit jelentik. Az „e-világ”, vagy „e-world” néven összefoglalható elektronikus szolgáltatások, az internetes vásárlás, az elektronikus közigazgatás, a kényelmi szolgáltatások ma már szinte mindenki számára elérhetőek, sőt megszokottak csakúgy, mint a távmunka, vagy a távtanulás.

A mobiltelefon az osztályterem kívül, informális környezetben is bevonható a tanulási folyamatba. A mobiltelefon révén az élet bármely helyzetében – bárhol, bármikor – azonnal választ kaphatunk kérdéseinkre.

Kulcsszavak:

e-learning, mobiltanulás, mobil eszközök, terepi alkalmazhatóság

Irodalom

Gomo: <http://www.gomo.hu/2009/09/09/az-mlearning-elonyei-avagy-miert-jo-a-mobil-oktatas-es-mobil-tanulas/> (letöltés: 2015. december 10.)

Andreas Holzinger, Alexander Nischelwitzer, Matthias Meisenberger: Mobile Phones as a Challenge for m-Learning: Examples for Mobile Interactive Learning Objects (MILOs)

<http://user.meduni-graz.at/andreas.holzinger/holzinger/papers%20en/A32%20Holzinger%20et%20al%20%282005%29%20Mobile%20Phones%20as%20a%20Challenge%20IEEE%20PerCom.pdf> (letöltés ideje: 2016. február 23.)

Agnes Kukulska-Hulme, John Traxler: Mobile learning: a handbook for educators and trainers p. 210; p. 1
British Library Cataloguing-in-Publication Data; Library of Congress Cataloguing-in-Publication Data, 2005 ISBN 0-415-35740-3

Chi-Hong Leung, Yuen-Yan Chan: Mobile Learning: A New Paradigm in Electronic Learning 2003,
<http://www.te.ugm.ac.id/~widyawan/mobilearn/MobilearnParadigm.pdf> (letöltés ideje: 2015. december 3.)

Magyari Zsombor: Mitől okosabb? 2008 http://www.technet.hu/pdamania/20080312/pda-t_vagy_okostelefont/ (letöltés ideje: 2016. február 23.)

Possibility of using mobile devices in field work during education

Abstract

The XXI. Century learning methodology changes dramatically and constantly, with the rapid spread and development of various digital and mobile devices. Today, we can not find a culture where the use of modern digital devices would be unknown to either the teacher or the child. This is true even if there is a digital divide between the two generations. The existence of electronic devices and the use of the services they provide are commonplace in everyday life, while educated digital immigrants are in many instances anxious about the use and use of these tools in teaching. Some of the instructors consider the presence of mobile learning devices to be disturbing at the teaching hour. But what if we were to take advantage of the opportunities offered by mobile technology to acquire knowledge? This requires entrepreneurial teachers who may not be afraid to learn from their students. This article presents some of the options that can be utilized in field exercises using agricultural learning tools, practices, and workshops.

Keywords:

e-learning, mobile learning, mobile devices, field application

A TÁRSADALMI SÉRÜLÉKENYSÉG VIZSGÁLATÁNAK LEHETŐSÉGEI MAGYARORSZÁGON

MOLNÁR András^{1,2}

¹ Pécsi Tudományegyetem, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, molnar.andras@tkk.pte.hu

²Tata Institute of Social Sciences, Mumbai

Bevezetés

A természeti katasztrófák által okozott károk értéke növekvő tendenciát mutat világviszonylatban, amely különös mértékben érinti a vidéki térségekben élő lakosokat. A 2016. június 21-i Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei jégkárban három település szinte teljes lakossága szenvedett károkat, amelyek a lakosok gazdasági és társadalmi helyzetéből adódóan katasztrófális mértékűek voltak. ((IFRC), 2016) Az éghajlatváltozás következtében növekvő veszélyek mellett napjaink demográfiai és társadalmi-gazdasági kihívásai kézenfekvő módon vetik fel a társadalom sérülékenységeinek kérdését.

A katasztrófa helyzetekkel kapcsolatos domináns paradigma szerint a lakosság passzív résztvevője az eseményeknek, a lakosok a katasztrófák elszennvedői, kialakulásuknak és kezelésüknek nem aktív szereplői. A domináns megközelítés végső célja a fizikai veszélyek elhárítása, az emberélet és az anyagi biztonság megóvása. Ezzel szemben a jelen tanulmányban is alkalmazott társadalmi sérülékenység paradigmája az élettelen veszélyforrások jelenléte mellett figyelmet fordít a gazdasági-társadalmi állapotból következő okokra és hatásokra is. Az alkalmazott szemléletmód a katasztrófákat interdiszciplináris szemszögből vizsgálja és végső célja a társadalom sérülékenységének csökkentése, illetve rezilienciájának fejlesztése. (Fordham et al., 2013)

Kétségteljes, hogy a természeti katasztrófák egyenlőtlenül sújtják a szegény és a gazdag embereket, s ez a különböző országok gazdasági teljesítményétől függetlenül mindenhol megfigyelhető. A fizikai veszélyekre és válaszként koncentrált megközelítés ezt a helyzetet nem tudja feloldani, miközben az egyes katasztrófaeseményekkel kapcsolatos diskurzusban a társadalmi, politikai vagy kulturális okokról gyakorlatilag szó sem esik. (Oliver-Smith et al., 2016) Pedig magától értetődő, hogy az alacsonyabb jövedelmű, vagy valamilyen oknál fogva marginalizált emberek és közösségek veszélyeztetettsége magasabb. Hazánk település-állományának jelentős hányada társadalmi-gazdasági szempontból deprivált, marginalizáltnak tekinthető (Koós, 2015), ami szükségessé teszi, hogy a katasztrófákkal kapcsolatban szociális és gazdasági kérdéseket tegyünk fel. Tanulmányomban ennek egy lehetséges útját kívánja felvázolni, amely a természeti és ipari kockázatok értékelésén alapuló jelenlegi tervezést egészítheti ki a helyi társadalmat érintő vizsgálatokkal. A társadalmi sérülékenység alapú tervezés során a gazdasági és szociális megfontolások teret kapnak, amely lehetőséget kínál arra, hogy a katasztrófákra való felkészülésre, felkészítésre és kockázat-csökkentésre irányuló törekvések tükrözzék az érintett lakosság valós szükségleteit. Jelen előtanulmány célja feltárni, hogy milyen lehetőségek és korlátok adódtak a társadalmi sérülékenység koncepciójának hazai környezetben való vizsgálatára.

Irodalmi áttekintés – vidéki térségek társadalmi sérülékenysége és veszélyeztetettsége

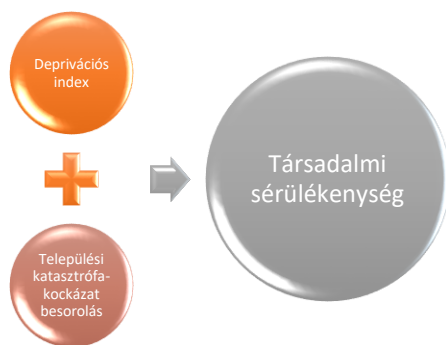
A tanulmány írásakor nem ismert olyan hazai kutatás, amely a katasztrófák háztartásokra, illetve azok jólétére és fogyasztására gyakorolt hatásait térben vizsgálja, azonban több külföldi vizsgálat alátámasztotta, hogy a rurális térségekben élő deprivált, valamint mezőgazdasággal foglalkozó háztartások sérülékenysége magasabb. (Sakai, Estudillo, Fuwa, Higuchi, & Sawada, 2017) Bizonyított, hogy a szegényebb államokban a katasztrófák több áldozatot szednek, miközben a gazdagabb országokban a gazdasági károk jelentősebbek – ugyanakkor az alacsonyabb jövedelmű területeken a biztosításokhoz való hozzáférés is alacsonyabb, ami az elszennvedett gazdasági károk relatív nagyságát emeli és az érintettek által érzékelt súlyát növeli. (Sawada és Takasaki, 2017) Akter és Mallick (2013) munkájában felvázolja a szegénység, sérülékenység és reziliencia kapcsolatát leíró modelljét, amelyben az adaptív kapacitás, mint a reziliencia egyik legfontosabb megnyilvánulási formája egyértelmű összefüggésben áll a jövedelmi viszonyokkal: egy szegényebb háztartásnak korlátozottak az adaptív kapacitásai, mivel kevesebb szolgáltatáshoz fér hozzá, illetve kevesebbet képes megfizetni. Vizsgálatukban kimutatták, hogy a szegényebb rétegek által lakott, strukturálisan kevésbé stabil és ellenálló kialakítású jellegű házak sérülékenyebbek voltak a vizsgált trópusi ciklon hatásaival szemben, a megfigyelt anyagi és fizikai károk, valamint a halálesetek és sérülések száma jelentősen magasabb volt az ilyen háztartásokban. Az anyagi károk relatív értéke (az elszennvedett károk értéke az esemény előtti jövedelemhez viszonyítva) a szegénységi küszöb alatt élő háztartásokban jelentősen magasabb volt, mint vizsgálati mintájuk átlaga. (Akteer és Mallick, 2013) Kijelenthető tehát, hogy a társadalmi szempontból sérülékeny lakossági csoportok kisebb mértékben férnek hozzá azokhoz az információkhoz és erőforrásokhoz, amelyekkel lehetőségük lenne felkészülni és válaszolni egy vélt vagy valós veszélyre. (Masterson et al., 2014)

A szegénység köztudottan az egyik legfontosabb faktor, amely növeli a fejlődő térségek katasztrófa-kockázatoknak való kitettségét, melyhez a humán és fizikai erőforrások korlátossága is hozzáadódik. (Balica, Dinh és Popescu, 2015) Mindezen körülmények a gazdaságilag fejlett országok elmaradott térségeiben, valamint prosperáló térségeinek szegregátumaiban is megtalálhatóak. Különösen igaz ez a megállapítás akkor, hogyha figyelembe vesszük a depriváció és a társadalmi kirekesztettség nem csak gazdasági értelemben jelentkezik: az oktatás (képzettség), a munkaerőpiaci helyzet, a lakhatási körülmények, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés mind olyan tényező, amely meghatározza az egyének, háztartások és közösségek lehetőségeit a katasztrófákra való felkészülés és az azokból történő felállás során. (Tedim *et al.*, 2014) Bár a társadalmi sérülékenység kritikus elem a közösségek ellenálló képességének fejlesztésében, gyakran negligálják azt a szakemberek, azonban igen gyakori, hogy a szegénységi és szegregációs mintázatok pont a legszegényebb lakossági csoportokat kényszerítik a legnagyobb kockázattal rendelkező területekre. (Masterson *et al.*, 2014) Számos katasztrófa során bizonyosságot nyert, hogy a legsúlyosabb következmények az izolált és marginalizálódott közösségekben alakulnak ki, amelyek gyökere gyakran a szegénységre és a depriváció egyéb rétegeire, pl. a lakhatási körülményekre vagy az infrastruktúrára vezethetőek vissza. (Cole, 2004) A katasztrófák által veszélyeztetett közösségek gyakran egy lefelé tartó deprivációs spirálban ragadnak, és sikertelenek a humán biztonság elfogadott szintjeinek biztosításában. (James és Paton, 2015) Haddow és társai ugyanakkor azt is megjegyzik, a magasabb jövedelem nem feltétlenül jelenti azt is, hogy a gazdagabb lakos, illetve a gazdagabb közösség meg is fogja védeni magát egy természeti katasztrófa során – egyéb faktorok, például a vallási szempontok is közre játszhatnak („Isten akarata”). (Haddow, Bullock és Coppola, 2014)

A fentieknek megfelelően az elmúlt évtizedekben a katasztrófa kockázatok csökkentésével foglalkozó szakmai és tudományos közösségek ráébredtek, hogy közös céljuk túlmutat az azonnali életmentés humanitárius eszméin. A felkészült és ellenálló közösségek létrehozását fogalmazták meg célul, amelynek részét képezik a szegénység elleni küzdelem és a magasabb életszínvonal valamint a jó kormányzás eszméi is. (James és Paton, 2015) A társadalmi sérülékenység vizsgálói az elmúlt időszakban a fogalom definiálásának kérdése felől a megbízható mérési módszerek felállítására fordultak. (Rufat *et al.*, 2015) Ugyanakkor a társadalmi sérülékenység fogalma és annak mérése kontextus-függő (Fatemi *et al.*, 2017). Ugyan hazánkban is vannak kísérletek a közösségi reziliencia fejlesztésére (Molnár és Devaney, 2016), de a térbeli folyamatok figyelembe vétele miatt szükségesnek vélem egy, a hazai viszonyokat tükröző mutató létrehozását.

Anyag és módszer

Jelen kutatás során a társadalmi sérülékenység koncepcióját kívánom alkalmazni hazai környezetben. Munkámban a települések szocio-ökonómiai helyzetére vonatkozó Koós-féle index a természeti és ipari veszélyforrásokra vonatkozó, jogszabály szerint elvégzett kockázat-elemzések eredményeivel való ötvözésére irányuló lehetőségeinket vizsgálom. Ahogy Balica és társai tanulmányukban javasolják, a kutatások célja olyan indikátorok létrehozása kell, hogy legyen, amelyek valóság leképezését célozzák és egyesítik a különböző kockázat-alapú elemzéseket a társadalmi, gazdasági, környezeti és mérnöki kihívásokkal. (Balica, Dinh és Popescu, 2015) Dolgozatomban egy ilyen, Magyarországra alkalmazható mutató kidolgozásának terét keresem.

1. ábra. a társadalmi sérülékenységi vizsgálat koncepciója, saját szerkesztés

A települések társadalmi helyzetére vonatkozóan a Koós Bálint által létrehozott Települési Deprivációs Indexből kívánok kiindulni. A Koós-féle index ötvözi a depriváció különböző formáira vonatkozó, települési szinten rendelkezésre álló népszámlálásból származó mutatókat, ideértve a foglalkoztatás nélküli háztartások arányát; a munkanélküliek arányát az aktív népességhez viszonyítva; a legalább középfokú végzettséggel rendelkező 25 év felettiek arányát; a lakosok átlagos jövedelmét; és a lakhatási deprivációra vonatkozóan a komfortfokozat nélküli

lakásállomány arányát. A deprivációs index egyúttal relatív mutató, hiszen egy főkomponens-analízis segítségével került számításra, így az egyes településekhez tartozó értékek a Főváros figyelembevétele nélkül vett országos átlaghoz való viszonyítást teszik lehetővé. (Koós, 2015)

Annak érdekében, hogy alátámasszuk, alkalmas a társadalmi sérülékenységi vizsgálatok során való felhasználásra, érdemes összevetni a Koós-féle deprivációs index komponenseit a Rufat és társai által elvégzett, a társadalmi sérülékenység mérésére alkalmazott mutatók tartalmát vizsgáló meta-analízisének megállapításaival. A 67 empirikus tanulmányt tartalmazó elemzés alapján látható, hogy a deprivációs index a társadalmi sérülékenység vizsgálatának fővonalába illeszkedő kompozit mutató, ami tartalmazza a második leggyakrabban előforduló gazdasági-társadalmi komponenst valamint a lakhatási komponenst. Megjegyzendő azonban, hogy a leggyakrabban használt demográfiai mutatókat nem használja fel (pl. életkorra vonatkozó adatok), ahogy a szintén fontos egészségügyi állapotra vonatkozó mutatók sem képzik alapját. (Rufat *et al.*, 2015) Annak vizsgálata, hogy az egészségügyi és demográfiai mutatók a hazai kontextusban valóban szükségesek-e, további vizsgálatok lehetnek szükségesek, azonban úgy vélem, a fentebb ismertetett, hangsúlyos gazdasági-társadalmi problémák ismertetésére a Koós-féle index maradéktalanul alkalmas.

Vizsgálataim másik kiindulási alapját a települések katasztrófa-kockázat elemzése és besorolása képi. A kockázat-elemzések célja, hogy meghatározzák egy katasztrófa bekövetkezésének valószínűségét, annak súlyosságát és potenciális következményeit, általában azzal a céllal, hogy segítsék az azonosított veszélyforrások kezelését célzó intézkedéseket, illetve stratégiákat. Az IPCC által használt megközelítésben a kockázat, a veszély, a kitettség és a sérülékenység kombinációja, amely három elem együttesen határozza meg a kockázat szintjét. A kockázatelemzést leginkább egy sor egymást követő lépésként írhatjuk le, amely során a rendelkezésre álló információkat egy erre létrehozott csoport vizsgálja. (Greve, 2016) A katasztrófák kockázat-elemzésére többféle módszertan létezik. A hazai módszertan elhelyezése szempontjából fontos ismertetni a legelterjedtebb és egyszerűen érthető koncepciót Ikeda alapján. A kockázat három tényezőből áll: forgatókönyv (S), valószínűség (P) és lehetséges következmény (D), amelyek becsléséhez az alábbi kérdésekre szükséges választ adnunk:

Milyen jellegű katasztrófa-esemény következhet be?

Milyen valószínű egy ilyen esemény bekövetkezése?

Milyen következményekkel jár egy ilyen esemény?

Mindez egyenletben megfogalmazva:

$$Kockázat = R\{S_i, P_i, D_i\},$$

ahol S_i a forgatókönyvet (mi történik?), P_i az előfordulási gyakoriságot (valószínűséget), és D_i a következmények súlyosságát fejezi ki. Az ismertetett koncepció abban tér el a kockázat-becsléssel kapcsolatos általános $R\{P_i \times D_i\}$ mátrixszal kifejezhető megközelítésektől, hogy az S_i beiktatásával figyelembe veszi a társadalmi és kulturális faktorokat. (Ikeda, 2006) Fontos megjegyezni, hogy a katasztrófák kockázat-elemzése gazdag irodalommal rendelkező terület, amely többféle, az ismertetett modellen alapuló, de attól eltérő megközelítést vonultat fel. A hazai kockázat-értékelési eljárás azonban nem az Ikeda által ismertetett modellhez, hanem a kockázatbecslés hagyományos megközelítéséhez illeszkedő kétdimenziós mátrixból indul ki, amelyben csupán a bekövetkezési gyakoriság és a súlyosság szerepel.

A települések katasztrófa-kockázati besorolása a Nemzeti katasztrófa kockázat értékelés részét képi, és a katasztrófák elleni védekezésre vonatkozó szabályozásoknak megfelelően minden hazai településen időszakonként el kell végezni. Az értékelés során figyelembe veszik a különböző fizikai veszélyforrásokat és a településen ill. annak környezetében található veszélyes üzemeket, valamint veszélyesáru-szállításra használt vonalas infrastruktúrákat. Az értékelést a Polgármester minden évben felülvizsgálja, az esetleges módosítást pedig a Megyei Védelmi Bizottság elnöke, a megyei kormány megbízott hagyja jóvá. A hazai rendszer illeszkedik az Európai Tanács 8068/11 sz. következtetésében megfogalmazottakhoz, és a kockázatbecslést a megelőzési tevékenységek fontos lépésének tekinti. (Tóth, Harmati and Cseh-Szakál, 2012a) A kockázatazonosításhoz alapvető információforrást jelentenek a meglévő statisztikai adatok, történeti feljegyzések és egyéb tapasztalati tények. A folyamatot az önkormányzatok és a hivatásos katasztrófavédelmi szerv együtt, szakvélemények és saját helyismeretük alapján végzik. A kockázatértékelés során meg kell határozni a különböző tényezők adott településekre vonatkozó kockázati szintjét a bekövetkezési valószínűség és a várható hatások valamint esetleges korrekciós tényezők figyelembevételével. A hazai gyakorlatban ilyen tényező fejezi ki az esetleges kockázatsökkentő intézkedések jelenlétét. Az eljárás végső lépéseként a kockázat szintjének megfelelően a települést a kapott eredménynek megfelelő katasztrófavédelmi osztályba sorolják. (Tóth, Harmati és Cseh-Szakál, 2012b)

Egy kockázat-elemzés mindemellett akkor tekinthető eredményesnek, hogyha annak eredményeként tovább fejlődik a kockázat-kezelés. (Collins *et al.*, 2015) Ezt a szemléletet tükrözi az, hogy a települések osztályba

sorolásának gyakorlati következményei vannak, például a polgári védelmi szervezetek létszámát és a lakosság tájékoztatásának gyakoriságát és módját is ez alapján határozzák meg (ld. 62/2012 BM Rendelet).

Eredmények és értékelésük

A fentiek alapján megállapítható, hogy a kockázat-elemzés során társadalmi szempontokat csak korlátozottan vesznek figyelembe, így az egyesíthető a társadalmi-gazdasági jellegű mutatókkal. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a hatások becslésével kapcsolatban a módszertant rögzítő kormányrendelet relatív fogalmakat használ az anyagi károkkal kapcsolatban (ld. „jelentős anyagi kár”), amely lehetőséget ad a becslést végző számára a településre vonatkozóan megállapítani azokat. Látható tehát, hogy a települési deprivációs index és a települések osztályba sorolása információ-tartalom tekintetében nincs átfedés, és mivel eltérő adattartalommal bírnak, esetleges egyesítésük nem jár egyes elemek duplikálásával. Az így létrehozható új mutató tehát egyesítheti a társadalmi-gazdasági tényezőket, a többrétegű depriváció jelenségét a természeti-ipari veszélyekből eredő katasztrófa-kockázattal.

1. táblázat: a Koós-féle deprivációs index és a települések katasztrófa-kockázatelemzése és osztálybesorolása során alkalmazott eltérő adatkörök. (saját szerkesztés)

Adattartalom	Koós-féle index	Települések osztálybesorolása
csak munkanélküli taggal bíró, foglalkoztatott nélküli háztartások aránya	Tartalmazza	Nem tartalmazza
munkanélküliek a gazdaságilag aktív népesség arányában	Tartalmazza	Nem tartalmazza
legalább középfokú iskolai végzettségűek a 25-X éves népesség arányában	Tartalmazza	Nem tartalmazza
Átlagos adózott jövedelem havonta egy állandó lakosra	Tartalmazza	Nem tartalmazza
Komfort nélküli lakások aránya	Tartalmazza	Nem tartalmazza
Ipari veszélyforrások kockázatai	Nem tartalmazza	Tartalmazza
Természetes veszélyforrások kockázatai	Nem tartalmazza	Tartalmazza
Esetleges kockázatesökkentő intézkedések	Nem tartalmazza	Tartalmazza

Következtetések és összefoglalás

Hazánk településeinek társadalmi sérülékenységi alapú vizsgálata újszerű, a napjainkat meghatározó globális és helyi kihívások, az éghajlatváltozás és az összefüggő vidéki térségeket érintő depriváció szempontjából aktuális kutatási terület. A társadalmi sérülékenység kutatásának nemzetközi fővonalához csatlakozva és a katasztrófák elleni védekezés hazai gyakorlatához illeszkedően célszerű egy Magyarországra vonatkozó komplex mutató létrehozása. Tanulmányomban a problémafelvetést követően az elérhető adatállományok közül a Koós Bálint által létrehozott települési deprivációs index és a jogszabály szerint elvégzett katasztrófa-kockázatelemzések tartalmát vizsgáltam és megállapítottam a két mutató összevetettségét. A mutatók egyesítésére vonatkozó módszertani kérdések valamint az egyesítést követő térbeli elemzések kutatásom későbbi fázisát érintik és a társadalmi sérülékenység koncentrátságának valamint okainak mélyebb megértését szolgálják.

Dolgozatom előtanulmány jellegű és célja a kutatási területemet érintő párbeszéd kezdeményezése.

Kulcsszavak: társadalmi sérülékenység, depriváció, katasztrófa-veszélyeztetettség

Irodalom

- (IFRC) (2016) Emergency Plan of Action Final Report - Hungary: Heavy rain and hailstorm. Available at: adore.ifrc.org/Download.aspx?FileId=152707.
- Akter, S. and Mallick, B. (2013) 'The poverty-vulnerability-resilience nexus: Evidence from Bangladesh', *Ecological Economics*. Elsevier B.V., 96, pp. 114–124. doi: 10.1016/j.ecolecon.2013.10.008.
- Balica, S. F., Dinh, Q. and Popescu, I. (2015) 'Vulnerability and Exposure in Developed and Developing Countries: Large-Scale Assessments', in Paron, P. and Di Baldassare, G. (eds) *Hydro-Meteorological Hazards, Risks, and Disasters*. Amsterdam: Elsevier, pp. 125–162.
- Cole, S. (2004) 'Geohazards in Social Systems: An Insurance Matrix Approach', in Okuyama, Y. and Chang, S. E. (eds) *Modeling Spatial and Economic Impacts of Disasters*. Berlin, Heidelberg: Springer, pp. 103–118.
- Collins, A. E., Jayawickrama, J., Jones, S. and Manyena, B. (2015) 'Conclusion: Hazards, Risks, and Disasters in Society', in Collins, A. E., Jones, S., Manyena, B., and Jayawickrama, J. (eds) *Hazards, Risks, and Disasters in Society*. Oxford: Elsevier, pp. 391–396.
- Fatemi, F., Ardalan, A., Aguirre, B., Mansouri, N. and Mohammadfam, I. (2017) 'Social vulnerability indicators in disasters: Findings from a systematic review', *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Elsevier, 22, pp. 219–227. doi: 10.1016/j.ijdrr.2016.09.006.
- Fordham, M., Lovekamp, W. E., Thomas, D. S. K. and Phillips, B. D. (2013) 'Understanding social vulnerability', in Thomas, D. S. K., Phillips, B. D., Lovekamp, W. E., and Fothergill, A. (eds) *Social vulnerability to disasters*. Boca Raton: CRC Press, pp. 1–32.

- Greve, A. I. (2016) 'Sustainable Development, Climate Change Adaptation and Disaster Management', in Uitto, J. I. and Shaw, R. (eds) *Sustainable Development and Disaster Risk Reduction*. Tokyo: Springer Japan, pp. 13–36.
- Haddow, G. D., Bullock, J. A. and Coppola, D. P. (2014) *Introduction to Emergency Management*. 5th editio, Oxford: Butterworth-Heinemann. doi: 10.1111/1540-6210.00244.
- Ikeda, S. (2006) 'An Integrated Risk Analysis Framework for Emerging Disaster Risks: Toward a better risk management of flood disaster in urban communities', in Ikeda, S., Fukuzono, T., and Sato, T. (eds) *A Better Integrated Management of Disaster Risks : Toward Resilient Society to Emerging Disaster Risks in Mega-Cities*. Tokyo: Terrapub, pp. 9–13.
- James, H. and Paton, D. (eds) (2015) *The Consequences of Disasters : Demographic, Planning, and Policy Implications*. Springfield, IL: Charles C Thomas Publisher LTD.
- Koós, B. (2015) 'A szegénység és depriváció a magyar településállományban az ezredfordulót követően – avagy kísérlet a települési deprivációs index létrehozására', *Tér és Társadalom*, 29(1). doi: 10.17649/TET.29.1.2681.
- Masterson, J. H., Peacock, W. G., Van Zandt, S. S., Grover, H., Schwarz, L. F. and Cooper Jr., J. T. (2014) *Planning for Community Resilience : A Handbook for Reducing Vulnerability to Disaster*. Washington, DC: Island Press. doi: 10.5822/978-1-61091-586-1.
- Molnár, A. and Devaney, L. (2016) *Közösségi Reziliencia Városi Környezetben*. Edited by A. Molnár. Budapest: Magyar Vöröskereszt. Available at: <http://www.mek.oszk.hu/16400/16467/index.phtml>.
- Oliver-Smith, A., Alcántara-Ayala, I., Burton, I. and Lavell, A. (2016) 'The social construction of disaster risk: Seeking root causes', *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Elsevier. doi: 10.1016/j.ijdr.2016.10.006.
- Rufat, S., Tate, E., Burton, C. G. and Maroof, A. S. (2015) 'Social vulnerability to floods: Review of case studies and implications for measurement', *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Elsevier, 14, pp. 470–486. doi: 10.1016/j.ijdr.2015.09.013.
- Sakai, Y., Estudillo, J. P., Fuwa, N., Higuchi, Y. and Sawada, Y. (2017) 'Do Natural Disasters Affect the Poor Disproportionately? Price Change and Welfare Impact in the Aftermath of Typhoon Milenyo in the Rural Philippines', *World Development*. Elsevier Ltd, xx. doi: 10.1016/j.worlddev.2016.12.036.
- Sawada, Y. and Takasaki, Y. (2017) 'Natural Disaster, Poverty, and Development: An Introduction', *World Development*. Elsevier Ltd, xx. doi: 10.1016/j.worlddev.2016.12.035.
- Tedim, F., Garcin, M., Vinchon, C., Carvalho, S., Desramaut, N. and Rohmer, J. (2014) 'Comprehensive Vulnerability Assessment of Forest Fires and Coastal Erosion: Evidences from Case-Study Analysis in Portugal', in Birkmann, J., Kienberger, S., and Alexander, D. E. (eds) *Assessment of Vulnerability to Natural Hazards : A European Perspective*. Amsterdam: Elsevier, pp. 149–178.
- Tóth, F., Harmati, I. and Cseh-Szakál, T. (2012a) 'Kockázatbecslési eljárás - Településeink veszélyeztetettségé', *Védelem Online*, (March). Available at: <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/430-kockázatbecslési-eljaras-telepuleseink-veszelyessege.pdf>.
- Tóth, F., Harmati, I. and Cseh-Szakál, T. (2012b) 'Kockázatbecslési eljárás Magyarországon', *Védelem Online*. Available at: <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/454-kockázatbecslési-eljaras-magyarorszag.pdf>.

A társadalmi sérülékenység vizsgálatának lehetőségei Magyarországon

Abstract

A szegénységben és vidéki térségekben élő háztartások sérülékenysége magasabb, mivel társadalmi-gazdasági helyzetük erősen korlátozza lehetőségeiket a katasztrófák következményeire való felkészülésben és az azokból való felállásban. A szegénység és a katasztrófa kockázatok térbeli eloszlásának figyelembevétele az egyik első lépése az átfogó területi alapon nyugvó reziliencia fejlesztését szolgáló programnak. Ugyan a települési katasztrófa kockázat besorolás Magyarországon az azonosított természeti és emberi eredetű veszélyforrások értékelésén alapszik, a lakosság társadalmi-gazdasági háttérét korlátozottan veszi csak figyelembe, így a társadalmi sérülékenység fogalma jelenleg nem jelenik meg a besorolásban. Jelen tanulmány a védelmi igazgatásban alkalmazott katasztrófa kockázat besorolás és a többszintű deprivációt érintő társadalmi mutató egyesítésének kísérleti lehetőségeit tárja fel és egy települési társadalmi sérülékenységi mutató létrehozására irányul.

Kulcsszavak: társadalmi sérülékenység, depriváció, katasztrófa-veszélyeztetettség, közösségi reziliencia

Possibilities for social vulnerability research in Hungary

Abstract

Deprived and rural households pose higher vulnerability as their socio-economic background limits their capacities to prevent, prepare for-, and bounce back from disasters. Considering territorial aspects, spatial distribution of poverty and disaster risks could be one of the first steps of a comprehensive spatial based resilience development. The municipal disaster risk classification in Hungary is based on the assessment of the identified natural and anthropogenic hazards, but does not reflect the socio-economic status, therefore the social vulnerability of the local population. Finding a path to join social indicators with the regulatory municipal disaster risk classification, this paper aims to assist the development of a municipal social vulnerability index for Hungary.

Keywords: social vulnerability, deprivation, disaster risks, community resilience

SZARVAS URBANIZÁCIÓS SAJÁTOSSÁGAI ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI IRÁNYAI

MOLNÁR Mária

Szent István Egyetem, Agrár- és Gazdaságtudományi Kar

Agártudományi és Vidékfejlesztési Intézete, 5540 Szarvas, Szabadság út 1-3.

² Vidékfejlesztési agrármérnök MSc hallgató, marcella007@gmail.com

Absztrakt

Magyarország kötelezettséget vállalt a gazdasági növekedés fokozására, a 2014-2020-as időszakra. Ennek érdekében egyik prioritásként növelni kell a térségek versenyképességét, amit leghatékonyabban úgy lehet elérni, ha helyben hasznosul a tudás. A népességmegtartás kihívást jelent sok település számára. A TOP (Terület- és Településfejlesztési Operatív Program) hozzájárul „a vidéki térségek, különösen a leszakadó vidéki térségek fejlesztéséhez, erőforrásaik kibontakoztatásához. Ez elsősorban a város-vidék együttműködéseket és a helyi gazdaság fejlesztését célozza”.

A tanulmány első részében áttekinttem a településfejlesztéshez és településhálózathoz kötődő főbb fogalmakat. Továbbá szakirodalmi feldolgozásban kitértem az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióra, megvizsgálva Szarvas illeszkedését a Koncepció céljaihoz. Továbbá ebben a fejezetben bemutatom Szarvas városfejlesztési lehetőségeit. A második részben a kutatás célkitűzéseit, a kutatási téma jelentőségét és kihívásait, a kutatás módszertanát és az elemzésbe bevont adatbázisokat és mutatókat ismertetem. A harmadik szerkezeti egységben a statisztikai elemzések eredményeit foglalom össze.

Irodalmi áttekintés

A település lefedi az emberek „életterét”, beleértve a lakó- és munkahelyüket, illetve a hozzájuk kapcsolódó „hálózatok összességét”. Továbbá „a település egy adott földrajzi környezetben, annak elemeivel intenzív kölcsönhatásban élő gazdasági, társadalmi, műszaki struktúrák rendszere” (Hartl 2009).

Az 1996. évi XXI. területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény definíciója szerint „az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben”. A településfejlesztés célkitűzései között szerepel a fenntartható fejlődés biztosítása, a térségek közötti egyenlőtlenség csökkentése, az „elmaradott térségek” felzárkóztatása, a foglalkoztatás emelése és megfelelő üzleti környezetet biztosítani a befektetők és KKV-ék számára.

„Az urbanizáció szó a latin eredetű „urbis” (város) szóból származik, a városfejlődés átfogó fogalma, melynek jelentése rendkívül összetetté vált. A magyar szakirodalomban a kifejezést kettős értelemben használják; a városodás és a városiasodás fogalmait is ehhez a kifejezéshez társítják. A városodás alatt értjük a városok népességszámának gyarapodását, a falu-város lakosságszám aránynak a városok javára történő megváltozását. A városiasodás ezzel szemben azt a nagyon összetett folyamatot takarja, amely az egész településrendszer urbanizálódását jelenti, azaz egy minőségi fejlődési folyamatot” (Szűcs és Szűcsné 2007).

Magyarország 2030-as célkitűzései között szerepel, hogy hazánk „Kelet-Közép Európa gazdasági és szellemi központjává” váljon, Az ország fenntartható fejlődéséhez közösségi összefogásra van szükség. Olyan értékeket kell követni, ami helyi szinten is elősegíti a fenntartható társadalom megvalósítását. A térség adottságainak figyelembevételével felvázolható a jövőkép, specifikus célokon keresztül, amik hozzájárulnak az átfogó célok teljesítéséhez. A fejlesztéspolitikákban, stratégiákban kiemelten fontos a „versenyképesség”. A térségi potenciáloknak pozitív hatásuk van az ott élők életminőségére. Az OFTK fejlesztési prioritásai ösztönzik az elmaradott térségek felzárkóztatását, külföldi tőke beáramlásával, új munkahelyek létrehozásával, illetve technológiai fejlesztésekkel (OFTK 2014).

A Terület és Településfejlesztési Operatív Programok (TOP) - az EU 2020-hoz a társadalmi befogadás, foglalkoztatás, felsőfokú végzettségűek számának növelése és a megújuló energiaforrások nagyobb fokú használata – célkitűzéseihez igazodva, a megyei Integrált Területi Programok (ITP) és a városfejlesztési dokumentumok elkészítését ösztönzi. „Az Integrált Településfejlesztési Stratégia (a továbbiakban: ITS) a város középtávú fejlesztési irányait, célrendszerét és azok elérése érdekében tervezett tevékenységeket határozza meg”, az önkormányzati célokhoz igazodva. Kulcsfontosságú az adott település „népességmegtartó erejének” növelése (ITS DA Konzorcium 2015). Az integrált városfejlesztési stratégiában a gazdasági, társadalmi és környezeti dimenziók mentén jelölik ki az akcióterületeket.

A kistérség foglalkoztatottságát alapvetően a mezőgazdaság határozta meg az elmúlt évtizedekben. Fontos azonban kiemelni, hogy Szarvason egyre kevesebb a „mezőgazdasági ágazatban működő” vállalkozás (Gekko Consulting Kft 2009).

Az iparosításnak jelentős szerepe van „nemcsak a gazdasági fejlődésben, de az urbanizáció terén is” (Józsa 2017). Az elmúlt években nagy átalakulások történtek a gazdasági struktúrában. Egyre nagyobb teret kaptak az alulról jövő kezdeményezések, a helyi igényekre és adottságokra épülve. A térségek fejlődéséhez az ipari parkok jelentős bázisként szolgálnak. Szarvason 2000-ben nyitotta meg kapuit az Ipari Park, önkormányzati kezdeményezésre, amely főleg a feldolgozóiparra specializálódott.

A város gazdag gyógyhatású termálvizekben. „A Szarvasi Városi Fürdő minősített gyógyvízzel rendelkezik” (Gekko Consulting Kft. 2009). Szarvast, Kondorost és Csabacsüdet kihagyták a forgalmasabb vasúti közlekedési folyósóból, csak „vasúti mellékvonalon” lehet a három települést megközelíteni. A települési infrastruktúra ellátottságban a vasúti közlekedés további fejlesztést igényelne, mivel jelentős azoknak a személyeknek a száma, akik ingázni kénytelenek oktatás, munka vagy más célból.

A város középtávú fejlesztésének perspektívái

Szarvas középtávú („7-8 év”) fejlesztési stratégiája meghatározza a fejlesztési irányvonalakat, azok eléréséhez szükséges célokat és akciókat. Az integrált városfejlesztés megerősíti a területi szemléletű tervezést. Szarvas Város Önkormányzata partnerség keretében bevonja a lakosságot, civil szervezeteket, vállalkozókat és a közszférában lévő intézményeket. Az egyeztetések, folyamatos párbeszéd lehetővé teszi a rendszeres információátadást és a véleménycserét, így a szereplők részesei lehetnek a település előtt álló kihívások megoldási folyamatainak (Gekko Consulting Kft. 2009).

Anyag és módszer

Fő célom, hogy bemutassam Szarvas város település fejlesztési perspektíváit.

Az alábbi kutatási kérdések mentén készítettem el a tanulmányt: Mik a település fő társadalmi, gazdasági és környezeti jellemzői, különös tekintettel a település problémáira? Milyen középtávú fejlesztési perspektívák jelennek meg Szarvason?

Az urbanizáció, városiasodás új és innovatív módokat igényel, hogy kezelje a problémákat. Egy város, jelen esetben Szarvas, fejlesztési potenciáljai hozzájárulnak az ott élők életkörülményeinek javulásához. Ugyanakkor, a népességmegtartásban jelentős feladat hárul a felsőoktatási intézményekre. A hallgatókat olyan tudással kell felvértezni, mellyel helyben értékteremtő munkát tudnak végezni. Kihívást jelent, hogy sokan inkább nagyobb városban folytatják főiskolai, egyetemi tanulmányaikat.

Kutatásom során szekunder és primer adatforrásokat egyaránt alkalmaztam. A településhálózathoz és településfejlesztéshez kötődő szakirodalmak tanulmányozása mellett, a téma komplexitása miatt fontosnak tartottam bemutatni néhány jogszabályi és törvényi meghatározást. Vizsgálataimat kvantitatív módszer segítségével készítettem el.

Az elemzésekhez az az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerből (TeIR) gyűjtöttem információkat. Az adatbázisok összeállításához többek között az alábbi mutatókat használtam: működő vállalkozások száma a feldolgozóipar nemzetgazdasági ágban, működő társas vállalkozások száma az építőipar nemzetgazdasági ágban, a közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba (közcsatornahálózatba) bekapcsolt lakások száma, összes zöldterület (m²), lakásállomány, rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma, kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások száma, öregségi nyugdíjban részesülők aránya az állandó népességen belül (%), főiskolai végzettségű nyilvántartott álláskeresők száma, nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma, szakközépiskolai, technikumi, gimnáziumi végzettségű nyilvántartott álláskeresők száma, intézményi mutatók.

Eredmények és értékelésük

A Szarvasi járás települések intézményi funkciók szerinti különbségeinek vizsgálatához szükséges adatbázis összeállításához az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, Bács-Kiskun megyei vizsgálatánál (2009) is alkalmazott változókat használtam, amelyek az alábbiak voltak: gyógyszertárak száma, általános iskola száma, bankfiók száma, benzinkutak száma, háziorvosi szolgálatok száma, helyi autóbuszok száma, kórházak száma, középiskolák száma, közművelődési intézmények, mentőállomások, munkaügyi központok, kirendeltségek, okmányirodák, óvodák, piac, vasútállomások, múzeumok, wellness szállodák és posták száma.

A mutatók alapján az alábbi kategóriák kerültek kialakításra: funkciógazdag város és kisváros: 14-18 mutató, funkciógazdag nagyközség: 8-13 mutató, Funkcióhiányos község: 5-7 mutató, funkcióhiányos falu: 1-4 mutató. A járás központja, Szarvas városa egyértelműen húzó erőt képvisel. Mellette Gyoma is egyre jobban felzárkózott és jelentősen hozzájárul a lakosság igényeinek a kiszolgálásához. A funkciógazdag nagyközségek között találjuk: Békésszentandrást, Csabacsúdot és Kondorost. Hunya és Örménykút jelentős lemaradásban van.

A települések társadalmi, gazdasági és környezeti hiányosságai hátrányt jelentenek a lakosság számára, akik közül így sokan kénytelenek ingázni vagy más településen letelepedni. Jelentős lemaradás van az egészségügy, oktatás, kultúra, idegenforgalom és közlekedés terén. A legkedvezőtlenebb helyzetben Kardos volt 2011-ben. A 18 mutatóból csupán a következő 4 jelenik meg a településen: gyógyszertár, bankfiók, posta és helyi autóbuszok léte.

2015-ben a Szarvasi járásban a legtöbb regisztrált feldolgozóipari vállalkozás Szarvasra és Gyomaendrődre koncentrálódtak. Amennyiben a feldolgozóipart hasonlítjuk össze Szarvason és vonzáskörzetében, a szálláshelyszolgáltatás és vendéglátás, valamint az építőipari nemzetgazdasági ágban lévő regisztrált társas vállalkozások számával, úgy azt tapasztalhatjuk, hogy 2015-ben ezen a két településen a feldolgozóipar meghatározóbb volt. Kardoson az építőipar volt a dominánsabb, míg Békésszentandráson szintén a feldolgozóiparban regisztrált társas vállalkozások száma mutatta a legnagyobb mértéket. Örménykút szerepe a vállalkozások tekintetében szinte alig jelenik meg. (1. ábra)

	Békésszentandrást	Csabacsúdot	Kondorost	Hunya	Örménykút	Szarvas	Gyomaendrőd
Regisztrált társas vállalkozások száma az építőipar nemzetgazdasági ágban (db)	12,	8,	27,	16,	67,	48,	63,
Regisztrált társas vállalkozások száma a szálláshelyszolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban (db)	12,	8,	27,	16,	67,	48,	63,
Regisztrált társas vállalkozások száma a feldolgozóipar nemzetgazdasági ágban (db)	12,	8,	27,	16,	67,	48,	63,

1. ábra: Regisztrált társas vállalkozások száma különböző nemzetgazdasági ágakban, 2015-ben
 Forrás: TeIR alapján saját szerkesztés

Figure 1: The number of registered corporate enterprises in various sectors of the national economy in 2015
 The number of registered corporate enterprises in construction industry of the national economy
 The number of registered corporate enterprises in accommodation and food service activities of the national economy, The number of registered corporate enterprises in the manufacturing sector of the national economy

Következtetések

Néhány év alatt jelentős fejlesztések valósultak meg Szarvason. A város fejlődésében nagy szerepük van a betelepült vállalkozásoknak, magukhoz vonzva a tőkét, erősítve a nemzetközi együttműködést és új munkahelyeket biztosítanak az itt élőknek, valamint az ingázással ide érkező munkavállalóknak. A hatékony, eredményes és innovatív foglalkoztatásban lényeges a megfelelő tudásbázis, hogy egy vállalat versenyképes tudjon maradni a piacon. A felsőoktatási intézményeknek döntő jelentőségük van a minőségi szakértelem átadásában. Jelentős feldolgozóipari beruházások vannak jelen a városban, azonban néhány területen hiányzik a megfelelő szakértelem, hogy innovatív, technológiai újítások valósulhassanak meg.

Összefoglalás

Az elszívó mechanizmus csökkenthető a képzési kínálat kiszélesítésével és az egyetem, főiskola és a vállalatok közötti együttműködés további erősítésével. Hasznos lenne startup kurzusokat tartani az egyetemen, amik hozzájárulhatnak az önálló vállalkozóvá váláshoz. Bővíteni lehetne az Ipari Park kapacitását, például napelemes traktorokhoz kötődő beruházásokkal, ami új irányt jelenthet más szakmai kompetenciák növeléséhez. Ugyanakkor a jövőben meg kell vizsgálni a helyi LEADER akciócsoportok tevékenységeit, kapcsolódva a helyi fejlesztési stratégia (HFS) kidolgozásához. Pályázati úton új beruházásokat lehetne realizálni a városban.

Kulcsszavak: városi fejlődés, urbanizáció

Irodalom

- Gekko Consulting Kft.: 2009. Szarvas Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 11-18., 27-30., 48., 50., 53., 79-80. Letöltve: <http://www.szarvas.hu/ivs.pdf> [2017.06.25.]
- Hartl J.: 2009. Települési ismeretek. Tanulói jegyzet. II/14., Budapest, Letöltve: http://www.petrik.hu/files/tamop/TEL14/TEL14_TJ.pdf [2017.07.01.]
- ITS DA Konzorcium: 2015. Szarvas város integrált településfejlesztési stratégiája, 9-10., 13-15. Letöltve: <http://www.szarvas.hu/download/ivs/Szarvas ITS.pdf>
- Józsa V.: 2017. A nagyvállalati beágyazódás vizsgálata helyi szinten három magyar nagyváros példáján. Doktori (PhD) értekezés. Gödöllő, 20. Letöltve: https://szie.hu/file/tti/archivum/Jozsa_Viktoria_ertekezes.pdf [2017.06.23.]
- MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet: 2003. Bács-Kiskun megye a XXI. század küszöbén. Kecskemét, 14-15. Letöltve: http://www.alfoldinfo.hu/bacs/Bacs_2003.pdf
- Szűcsné Kerti A. – Szűcs I.: 2007. Településföldrajz. „Gyakorlatorientált képzési rendszerek kialakítása és minőségi fejlesztése az agrár-felsőoktatásban”. Debrecen, Letöltve: https://miau.gau.hu/avir/intranet/debrecen_hallgatoi/tananyagok/jegyzet/24-Telepulesfoldrajz.pdf [2017.06.20.]
1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről. Az Országgyűlés 1/2014. (I. 3.) OGY határozata a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióról

Urbanization characteristics and urban development directions of the city of Szarvas

Abstract

Hungary is committed to enhance economic growth for 2014-2020. One priority should be to increase the competitiveness of the regions which will be able to be achieved most effectively if local knowledge is utilized. The population retention is a challenge for many municipalities. Territorial and Settlement Development Operational Programme (known as TOP in Hungarian) contributes to the development of rural areas, especially of marginalized rural areas in enhancing resources. It is primarily aimed at cooperation between rural-urban territories and at local economic development. In the first part of the study I reviewed the main concepts related to the settlement development and urban network. Furthermore, I interpret National Development and Regional Development Concept based on literature examining the fit of city of Szarvas to the goals of Concept. Besides these, I present the urbanization characteristics and medium-term development perspectives of the city in this chapter. In the second chapter, I present the objectives of the research, the importance and challenges of research topic, the research methodology and data and indicators included in the analysis. In the third structural unit, I summarize the results of the statistical analysis.

Keywords: urban development, urbanization

MÁRKA A TELEPÜLÉSEKEN – ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

PARASZT Márta¹

¹ SZIE AGK, Szarvas,

paraszt.marta@gk.szie.hu

Bevezetés

Elméleti összefoglalóm – mely jellegéből adódóan csak szakirodalmi feldolgozást tartalmaz – a majdani doktori disszertációm – mely a márka szerepével foglalkozik - irodalmi áttekintésének egy kis szeletét alkotja. Célja betekintést nyerni a területi márkázásba – annak mikéntjébe, feltérképezni, hogy a termékek márkázása során alkalmazottak hogyan adaptálhatók a települések esetében.

Irodalmi áttekintés

A nemzetközi és a hazai szakirodalomban számos márkafogalommal, - megközelítéssel találkozhatunk. Ezen fogalmak részben a szerzők meglátásait, részben az adott kor viszonyait tükrözik. Ugyanakkor minden esetben egyértelműen rámutatnak arra, hogy a márka a fogyasztói termékek, az áruk körében született – Tasnádi (1995) szerint a marketingen belül a márka a termékhez kapcsolható. Kotler-Keller (2012) ugyanakkor azt vallja, hogy bármi márkázható, ahol a márka nem egyszerűen logók, szimbólumok vagy akár színek összessége – Svéhlík (2007) könyvében ennél sokkal kevésbé megfogható -, máshol viszont ennél jóval több: technikailag valóban jelek (név, forma, kifejezés, szlogen stb.) kombinációja, melynek célja az azonosítás és egyben a megkülönböztetés, ugyanakkor tartalmilag egy genetikai program (Kotler et.al., 1993), mely a termék értelmét és jelentését adja. Annak ellenére, hogy napjainkban már egyre nagyobb hangsúlyt kap a helyek (elsősorban országok és városok) márkázása, máig sem kerültek be a legnagyobb, legerősebb nemzetközi márkák sorába³.

Azt gondolhatnánk, hogy a település⁴ meghatározástól távolállóként kezelhető a márka fogalma és lényege. Pedig ma már egy település is hasonlóan mérettetik meg, mint egy áru a boltok polcain. Ahogyan Papp-Váry (2011) is fogalmaz a „Hogyan lesz a településből márka?” írásában: a cégek, az áruk mellett a városok versenye is egyre nagyobb. Melyik polgármester ne szeretné, ha települése vonzóbb lenne a turisták számára, ha növekedne a befektetők, vállalkozások száma, és így az adóbevételek? Ha szívesen költöznének ide máshonnan, dolgoznának, tanulnának a településen? Mindez növelné az adott város rendelkezésre álló tőkéjét, biztosítva a megélhetését ugyanúgy, mint a vállalkozások esetében az eladott termékek, szolgáltatások vonatkozásában.

Valóban – ha csak az idegenforgalomra gondolunk - egy olyan világban, ahol például napról napra bővül a turisztikai céllal felkeresett helyek száma, ahol az egyes desztinációk könnyen összetéveszthetők, és ahol a turisztikai termékfejlesztés könnyen másolható (Agarwal, 1999) – ott már a potenciális vendégkör számára a turisztikai döntés meghozatalában az egyetlen orientációs pont az ár marad(na). Annak érdekében, hogy az árversenyből az egyes turisztikai szolgáltatók (és a mögöttük álló települések) kiléphessenek, jó lehetőséget kínál a differenciálás a márkán keresztül. Ennek köszönhetően az adott „márkanév” hallatán a „vevők” eldönthetik, hogy szeretnének-e az adott helyen nyaralni, kikapcsolódni.

A városmárkázás viszonylag új területnek számít: az induló tudományos nyomok a 90-es években jelentek meg. A „place branding” fogalmat - a területek márkázásának fogalmát - Kotler et.al. (1993) használta először, elsősorban városok, régiók, országok, turisztikai desztinációk márkázására, a turistákért, befektetőkért, látogatókért folytatott versenyre értelmezve.

Marien (2013) ismerteti, hogy a településmarketing irodalmában a településmárkázás több értelmezésével találkozhatunk. Kiemeli Kavaratzis öt kategóriáját: Place of Origin Branding, Nations Branding, Culture/Entertainment Branding, Destination Branding, és Place/City Branding, ahol az egyes kategóriák különböző célcsoport- és hely-fogalmakat használnak, hozzáfűzi, hogy Kaplan és társai úgy vallják, hogy a településmarketingnek előtérbe kell helyezni a belsőmarketinget, vagyis a belső marketing-tevékenységnek döntő szerepe van a márkaérték fejlesztésében.

A térségi márkázás szoros kapcsolatban áll a helymárkázás fogalmával, azonban míg a helymárkázás vonatkozhat falvak, városok, térségek, régiók, de akár országok márkázási gyakorlatára is, a térségi márkázás (rural branding) az alacsonyabb népsűrűségű, speciális gazdasági és társadalmi sajátosságokkal rendelkező településekre fókuszál,

³ 2017-es BrandZ^{TM} lista szerint. <http://brandz.com/charting/29> Letöltve: 2017. 09. 10.

⁴ Mendől (1963) szerint az a hely, ahol az ember lakik és dolgozik.

célja pedig javítani az általános vélekedést és növelni a lehetőségeket a vidéki térségekben is (Simon–Hjalager, 2013).

Kádár (2013) szerint a településmárkázás lényege a városnak egy olyan egyedi pozíciót találni, amelyik az adottságaiból fakad, és egyediesíti, felismerhetővé és megkülönböztethetővé teszi más településekkel szemben. A következő szempontokat emeli ki a városmárkázással (city-branding) kapcsolatosan:

- Regionális pozicionálás: egyedi helyet biztosít a térség többi városa között.
- Kiemel más városok közül: a kül- vagy belföldi idelátogató ennek alapján ismeri fel, a befektető számára egyértelműek lesznek a vonzó tényezők.
- Otthonézés: a lakosok érzik a különbséget, meg tudják fogalmazni, miért büszkék egyedi városukra. Elősegíti a hazatelepedést.
- Értékfogalás: megfogalmaz és magáénak vall, esetenként kisajátít értékeket, ezt fel tudja mutatni, tudatosítja (identitásalkotó tényezővé válik).

Mindehhez az első feladat a márkaértékek megfogalmazása és a pozicionálás.

Piskóti (2015) a területmarketingben is a márka technikai (arculati elemek kommunikálása) és tartalmi (a település értelme, mely a márkaépítés alapja) egységét tartja kívánatosnak. Hangsúlyozza, hogy a márkaépítést, a pozicionálást nem az arculattervezéssel kell indítani, nem a pozicionáló elemek kidolgozásával, hanem egy olyan folyamatot kell végigvinni, amelynek eredményeképp előtérbe kerülnek azok az azonosító jegyek, amelyeket az érintettek elfogadnak, azonosulni tudnak vele és a külső célcsoportok számára is hatékony üzenetrendszert képeznek. Ennek a folyamatnak több szakaszát különíti el: brand insight (elemzési szakasz), brand options (opciók kialakítása), brand definiálása, kidolgozása.

A településmarketingben alkalmazott pozicionálási stratégiákra Kandikó (2001) tér ki:

- Informatív pozicionálás: ezt a stratégiát főként a kevésbé ismert térségek alkalmazzák. Fő célja a tudásfejlesztés, ismeretbővítés. Racionális érvekkel, demonstráció segítségével adja át az információkat és így igyekszik meggyőzni a befogadókat. Gyakran alkalmaznak képi demonstrációt, verbális formákat, részletes bemutatásokat.
- Az emocionális pozicionálás az új igények felkeltésére vagy a már meglévők megerősítésére alkalmas. Lényege az, hogy szubjektív élményeket ígér, és érzelmi hatásokra épít. Olyan helyzeteket jelenít meg, ahol a szereplők, a látvány pozitív érzelmet vált ki, és ezt a pozitív értéket hozzákapcsolja a hirdetett ajánlathoz. A hangsúly inkább a képi ábrázoláson van.
- Az aktualizáló pozicionáló stratégia célja, hogy aktualizálja az ajánlatot oly módon, hogy a befogadók foglalkozzanak a „termékkel”, vegyék észre, kerüljön előtérbe az emlékezetükben.

A márkaérték alatt azt a hozzáadott értéket értjük, mellyel a termékeket, szolgáltatásokat felruházzuk (Farquhar, 1989). A szakirodalom tanulmányozása során számos próbálkozással találkozhatunk a márkaértékek tartalmának meghatározására vonatkozóan. A legtöbb esetben (a jelzés elmélet és a kognitív pszichológiai megközelítés mellett) erőforrás oldalán keresik azokat a jellemző dimenziókat, melyekkel a területek pozicionálása, márkázása jól megközelíthető.

Az ország-, terület-, településmárkát pozicionáló elemek számos tényezői körből építkezhetnek (Töröcsik-Somogyi, 2009):

- az ország tipikus termékei, nemzeti jellegzetességek, hagyományok, történelem és politikai háttér, nemzetközi kapcsolatok (nemzetközi szerepek, konfliktusok),
- természeti, földrajzi adottságok, gazdaság, politika, kultúra jellemzői, klíma, észlelés, ország mérete, környezet (tisztaság, környezetvédelem),
- presztízs, (nemzeti termékek, márkák megítélése), design, innovativitás, szakszerűség (pl. szorgalom, kemény munka, részletekre menő alaposág)
- gazdasági fejlettség, technológiai szint, társadalmi háttér, ott élő emberek jellemzői, hasonlóság, rokonság, etnikai motívumok,
- történelem, művészet, zene, állampolgárok, emberek fejében kialakult eszmék és vélemények összessége,
- hitek, ideák, benyomások, emlékezetek, amiket az adott személy az adott helyről birtokol.

A városmárkát, a városmárkázást sokféleképpen próbálják modellezni. Ennek bemutatása alapvetően a Papp-Váry (2013) által - az egyes (marketing) modellek adaptálásáról, valamint a kifejezetten városokra kifejlesztett modellekről - adott összefoglalás alapján történik:

A 4P modell termékekre lett kitalálva, így városok esetén egy-egy eleme kissé nehezen adaptálható:

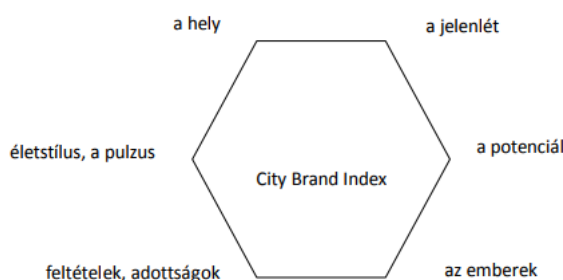
- Product (termék): az adott település objektív adottságai

- Price (ár): pl. amennyiért egy turista ebédelni tud egy étteremben, megszállni egy hotelben
- Place (hely): maga a település, ahol egy-egy szolgáltatás megszerezhető
- Promotion (marketingkommunikáció): azok az üzenetek, melyeket kommunikálnak a potenciális látogatóknak, valamint az ezt megvalósító eszközök összessége

A Truman és Cornelius nevéhez fűződő 5P, mely kifejezetten városmárkákra mérési és építési célokat szolgál, értelmezésükben ún. „helymárkázási szerszámoszláda”:

- Presence (jelenlét): épített környezet, multidimenziós identitás tartoznak ide
- Purpose (cél): multikulturális társadalom, márka tulajdonlása a helyiek által, tiszta kommunikáció
- Pace (írány): az a sebesség, ahogyan a város válaszolni tud a külső és belső kihívásokra
- Personality (személyiség): emocionálisan ruházza fel a várost
- Power (erő): helyeket is be kell vonni a márkázásba, legyen társadalmi célja

A 6P modell szintén városokra lett kifejlesztve, mely a városok legfontosabb márkázási, pozicionálási tényezőit nevesíti.

1. ábra. City Brand Index
Forrás: Anholt (2007) 60. o.

A 7P modell klasszikusan a szolgáltatásmarketingből ismert, mely a hagyományos 4P-t egészíti ki olyan elemekkel, melyek elsősorban a szolgáltatásoknál jellemzőek (Veres, 2005), ezen plusz tényezők adaptációja a városokra:

- People (emberek): nagyon fontos a hely megítélésében, hogy milyenek az emberek
- Process (folyamat): a legtöbb turista tudni szeretné, hogy mi fog történni az utazás során
- Physical evidence (tárgyi környezet): milyen a hely, ami a szolgáltatást nyújtja

A 8P modell – mely Morrison 1989-es tanulmányában⁵ volt először olvasható – 5 elemet (Product, Price, Place, Promotion, People) megtart az előző 7P modellből, azonban további 3P-t javasolnak, melyek máshol nem jelennek meg:

- Packaging (csomagolás): egységes vizuális megjelenés
- Programm (program): az adott hely a programok révén érdekes legyen
- Partnership (partnerség): az önkormányzat és az ott élők együttműködése

Összefoglalás

A márka fogalmának meghatározására számos definíció született az idők folyamán. Fontos kihangsúlyozni, hogy a márka nem csupán technikai jelek kombinációja, hanem egy genetikai program, mely az értelmét, jelentését adja. A márka – eredetét tekintve - a termékekhez kapcsolható, azonban bármi márkázható, ahol a „vevőnek” választási lehetőségei vannak. Akár egy település is! A „place branding” fogalmat - a területek márkázásának fogalmát - Kotler használta először, elsősorban városok, régiók, országok, turisztikai desztinációk márkázására, a turistákért, befektetőkért, látogatókért folytatott versenyre értelmezve. A településmárkázás lényege a városnak egy olyan egyedi pozíciót találni, amelyik az adottságaiból fakad és felismerhetővé, ezen túl megkülönböztethetővé teszi más településekkel szemben. Leggyakrabban erőforrás oldalon keresik azokat a jellemző dimenziókat, melyekkel a területek pozicionálása, márkázása jól megközelíthető. A városmárkázás modellezésére számos próbálkozás történt. Ezek egy része már létező marketing-mix modelleket illeszt a településekre, más részük pedig kifejezetten a városokra kifejlesztve született.

Kulcsszavak: márka, márkaérték, városmárka, márkamodell

⁵ Morrison A.: 1989. Hospitality and travel marketing. Delmar Publishers. New York.

Irodalom

- Agarwal S.: 1999. Restructuring and local economic development: implications for seaside resort regeneration in Southwest Britain. *Tourism Management*. 20: 511–522.
- Anholt, S.: 2007. *Competitive Identity – The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*. Palgrave Macmillan, New York
- Farquhar, P. H.: 1989. *Managing Brand Equity*. *Marketing Research*. 1. 3: 24-33.
- Kandikó J.: 2001. A regionális arculat értelmezése és kialakítása. *Turizmus Bulletin*. 2: 15-18.
- Kádár M.: 2013. Arculatépítés a városmárkázásban. *Korunk*. 24. 4: 44-49.
- Kotler P. – Haider H. D. – Rein I.: 1993. *Marketing Places*. The Free Press, USA
- Kotler P. – Keller K. L.: 2012. *Marketingmenedzsment*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Marién A.: 2013. A lakossági elégedettség és a helyben maradási tényezők összefüggései. *Marketing és Menedzsment*. 47. 1: 3-10.
- Mendöl T.: 1963. *Általános településföldrajz*, MTA, Budapest.
- Papp-Váry Á.: 2011. *Hogyan lesz a településből márka? Beszédgyűjtemény polgármestereknek*. Raabe Tanácsadó és Kiadó Kft., Budapest.
- Papp-Váry Á.: 2013. A 4P, 5P, 6P, 7P, 8P modellek alkalmazása a városmárkázásban. *Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia, Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar, Kecskemét*, 2013. szeptember 5. 1005-1009.
- Piskóti I.– Dankó L.– Nagy K.– Szakál Z.– Molnár L.: 2015. Térségi identitás és márka-modellek gyakorlati adaptációja társadalmi marketing megközelítésben. „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Miskolc-Lillafüred, 2015. október 15-16. 340-353.
- Simon C. – Hjalager M.: 2013. Branding rural areas: motives, measures and management. <http://www.vitalruralarea.eu/scientific-articles/239-branding-rural-areas-motives-measures-and-management>. Letöltve: 2017. szeptember 3.
- Svéhlik Cs.: 2007. *Marketing a 21. században*. KHEOPS Automobil-Kutató Intézet, Mór.
- Tasnádi J.: 1995. A marketing-kommunikáció egyes rendszerelméleti aspektusai. *Marketing & Menedzsment*. 30. 2: 45–48.
- Töröcsik M. – Somogyi Z.: 2009. *Az országmárkázás kérdései*. *Marketing & Menedzsment*. 43. 2: 20–29.
- Veres Z.: 2005. *Szolgáltatásmarketing*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest.

Brand in the life of settlements - Theoretical overview

Abstract

To define the concept of a brand, many definitions have come to existence over time. It is important to emphasize that the brand is not just a combination of technical signals, but a genetic program that gives its meaning. The brand - originally related to the products - can be branded, where the "buyer" has options. A settlement can also be branded! The concept of place branding was used by Kotler for the first time, primarily for branding the cities, regions, countries, tourist destinations, interpreted for the competition for tourists, investors and visitors. The essence of place branding is to find a unique position of the city that can be distinguished from its properties and it makes the city recognisable as well as distinctive from other settlements. Most commonly, the typical dimensions that make the positioning and branding of the areas easy to access are looked for on resource sides. Numerous attempts have been made to model town branding. Some of these suit the already existing marketing models for settlements, while other models are specifically designed for cities.

Keywords: brand, brand equity, city brand, brand modeling